

Pejlinger på et mere skånsomt fiskeri

Essensen af 34 samtaler med danske kystfiskere. 1. delrapport

Andersen, Knud; Viuf Christiansen, Berit; Schøler Skaaning, Birgitte; Skov Sundstrup, Brian; Nielsen, Kurt Aagaard

Publication date:
1999

Citation for published version (APA):

Andersen, K., Viuf Christiansen, B., Schøler Skaaning, B., Skov Sundstrup, B., & Nielsen, K. A. (1999). *Pejlinger på et mere skånsomt fiskeri: Essensen af 34 samtaler med danske kystfiskere. 1. delrapport*. Roskilde Universitet. Arbejdsrapport / Institut for miljø, teknologi og samfund, Roskilde universitetscenter Nr. 22

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Pejlinger på et mere skånsomt fiskeri

-essensen af 34 samtaler med danske kystfiskere

1. delrapport

Udarbejdet af :

Knud Andersen
Berit Viuf Christiansen
Birgitte Schøler Skaaning
Brian Skov Sundstrup
&
Kurt Aagaard Nielsen

ARBEJDSPAPIR

NR. 22 MARTS 1999

Institut for miljø, teknologi og samfund
Department of Environment, Technology and Social Studies

SUMMARY

In 1998 the Danish Society for a living Sea initiated a quality interview study amongst Danish inshore fishermen to determine to what degree different fishing methods can be regarded as sustainable. The results of the investigation will contribute to a decision making process in the society who is working to formulate criteria for an environmental labeling for fish procedure. The study is performed by fishing skipper knud andersen from the Society and three students from Roskilde University studying for the masters degree in environmental management. This report presents the findings based on the first quarter of the interviews, which has been carried out in 34 ports around Sjaelland and Lolland-Falster.

TEK - SAMFORLAGET

ISBN 87-7753-138-8

Roskilde University P.O. Box 260 DK - 4000 Roskilde Denmark
Phone (+45) 46 74 20 00 + lok. 2513 • Fax (+45) 46 75 44 03 • E-mail forlag@teksam.ruc.dk

Summary

In 1998 the Danish Society for a Living Sea initiated a qualitative interview study amongst Danish inshore fishermen to determine to what degree different fishing methods can be regarded as sustainable. The results of the investigation will contribute to a decision making process in the Society who is working to formulate criteria for an environmental labeling for fish produce. The study is performed by fishing skipper Knud Andersen from the Society and three students from Roskilde University studying for the masters degree in environmental management. This report presents the findings based on the first quarter of the interviews, which have been carried out in 34 ports around Sjaelland and Lolland-Falster.

Regarding the sustainability of different fishing methods pound net fishing and long lining are not in any way questioned by the inshore fishermen. They are regarded as very gentle methods who do not harm the sea bed or the fish stock in any way. Therefore it is sad that the fishermen using pound nets fear that they are about to become an extinct species.

Gill net is also characterized as gentle fishing gear by most of the fishermen, though it is under the condition that the nets are checked with suitable intervals, so no fish will be caught in vain. Fishing cod suitable intervals means every day and if fishing turbot every other day some think every day. A lot of the fishermen felt that it would be all right to increase the minimum size limit (for cod an increase from the present 35 cm to 40 cm was suggested) and at the same time increase the minimum size of the meshes, allowing the fish to grow bigger before it is caught.

Concerning trawling the statements made are more diverse. Beamers, bobbins gear, pelagic trawl and the use of two trawls at the same time is by most of the fishermen not considered to be sustainable. Trawling for trash fish was also criticized. In areas where herring and eel trawls are in use there is a strong opposition against these tackle.

Some fishermen think that trawling in areas where the sea bed is flat and sandy is all right, since the sea bed needs a little stirring up every now and then. Others mostly fishermen using pound nets pointed out that trawling effects their fishing, because the methods of the trawlers leave everybody else with very little.

The interviews also drew a more general picture of the conditions that must be considered when discussing the sustainability of the Danish fisheries today. Quite a few of the fishermen have financial problems. Apparently a poor income makes it acceptable that the fishermen enter into a compromise with their own conscience. The economic and ecological sustainability is threatened by a race where the great thing is to have the biggest vessel and the most powerful engine.

Also the quota system is criticized for being too strict and for causing a lot of good catch to be thrown out. It is with sadness that the fishermen speak of the fishing village life as a languishing culture. They have little hope for the future and are so wrapped up in red tape that they cannot imagine themselves as initiators of any changes.

The fishermen were skeptical of the idea of an environmental label for fish produce. They believe a high quality label would be more appropriate and that consumers are unwilling to pay extra for fish caught in a sustainable way. The fishermen were puzzled by the expression 'organic fish' which the Society for a Living Sea is planning to name the label. Besides they question the reliability of the distribution system and the fisheries inspection and thereby the trustworthiness of an environmental labeling system.

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	2
1 METODE	3
Tilrettelæggelse af interviewundersøgelsen	3
Realisation af interview	5
Om interviewene	6
2 PEJLINGER PÅ SKÅNSOMHED	9
Væsentlige problemstillinger	9
Bundgarnsfiskeri	15
Krogefiskeri	17
Garnfiskeri	17
Trawlfiskeri	19
Øvrige fiskerier	24
Fælles for alle fiskerier:	25
3 OPSAMLING	29
perspektivering	34

Indledning

Denne rapport er udarbejdet i forbindelse med afslutningen på 1. del af en kvalitativ interviewundersøgelse af danske kystfiskere, i arbejdet mod et defineret økologisk fiskeri.

“Arbejdsgruppen for et økologisk fiskeri”, nedsat under **Landsforeningen Levende Hav**, har i projektet ECO-fish arbejdet med problemstillinger og muligheder for at udvikle et mere økologisk forsvarlig fiskeri. Det vil sige at fastholde og forbedre betingelserne for et mere skånsomt, kystnært fiskeri. Baggrunden for undersøgelsen har således været en erkendelse af, at ikke alt erhvervsfiskeri i Danmark, foregår på en økologisk forsvarlig måde. I den forbindelse har der været behov for at foretage en grundig interviewundersøgelse blandt danske kystfiskere, for at skabe et grundlag for det videre arbejde mod definitioner og kriterier for et økologisk forsvarlig fiskeri.

Formålet med undersøgelsen sådan som det er formuleret af arbejdsgruppen er, *at få danske kystfiskeres ideer til, hvorledes man på en realistisk måde, kan forbedre fiskeriet i retning af et mere økologisk forsvarligt fiskeri.*

Undersøgelsen skal udformes og gennemføres på en sådan måde, at der skabes et anvendeligt arbejdsgrundlag i processen mod et defineret økologisk forsvarligt fiskeri. Undersøgelsen skal skabe grundlag for afklaring og valg af handlemuligheder.

Undersøgelsen er planlagt til at være landsdækkende, og foregår ved, at fiskekutteren “AS 165 Anton af Bønnerup” besøger en meget stor del af de danske fiskerihavne og landingspladser. Interviewundersøgelsen er planlagt til at strække sig over 4 mdr., men er som nævnt delt i to delundersøgelser, - 1 mdr. i efteråret '98, med besøg i havne omkring Sjælland og Lolland-Falster, og i løbet af 1999 besøges havnene i resten af landet. Den første delundersøgelse er afsluttet i september '98, og på denne baggrund er nærværende rapport udarbejdet.

Rapportens formål er primært at præsentere undersøgelsens *foreløbige* konklusioner, men også på baggrund af de foreløbige erfaringer med interviewene og fiskernes tilkendegivelser, at opstille anbefalinger til arbejdsgruppens videre arbejde. Denne rapport er således møntet på arbejdsgruppen under Landsforeningen Levende Hav - men undersøgelsens samlede resultater og endelige rapport, som forventes afsluttet sidst i 1999, er tiltænkt alle med interesse i en økologisk forsvarlig udnyttelse af havets ressourcer.

Opgaven er formuleret og bestilt af arbejdsgruppen under Landsforeningen Levende Hav, der har modtaget økonomisk støtte til projektet fra Den Grønne Fond. Den endelige tilrettelæggelse og udførelse af den første delundersøgelse er foretaget i et tæt samarbejde mellem fiskeskipper Knud Andersen, Landsforeningen Levende Hav, og Birgitte Schøler Skaaning, Berit Viuf Christiansen og Brian Skov Sundstrup alle studerende fra Roskilde Universitetscenter. Rapporten er udarbejdet af de tre studerende, i efteråret 1998. Professor Kurt Aagaard Nielsen, Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, Roskilde Universitetscenter, har været tilknyttet undersøgelsen som supervisor.

Kapitel 1 Metode

Tilrettelæggelse af interviewundersøgelsen

En kvalitativ interviewmetode

Interviewundersøgelsen er baseret på en kvalitativ metode, det giver en dybdegående undersøgelse og forståelse af fiskernes muligheder for at fiske mere skånsomt. En kvalitativ metode skal ses i forhold til en kvantitativ metode, som ofte er baseret på spørgeskemaer, med efterfølgende statistisk databehandling. Den kvalitative interviewmetode er baseret på en interviewsituation i dialogform, med spørgsmål, der åbner et emne i stedet for at afskære en masse typer af svar. De åbne spørgsmål følges af snævrere spørgsmål hvorved de svar, som den interviewede person giver, uddybes. Behandling af informationerne fra interviewene, foretages ikke efter en matematisk metode, men derimod igen med udgangspunkt i det konkrete interview, og tager forbehold for forløbet af interviewet og de sammenhænge dialogen er foregået i.

Ved kvalitative semistrukturerede interview, der her er benyttet, forstår vi, at spørgeren bestemmer hvilke emner der tales om, og interviewpersonen bestemmer, hvordan der tales om emnerne. Det vil sige, at man søger efter de sammenhænge som interviewpersonen ser, og de holdninger interviewpersonen har. I analyserne af interviewmaterialet kan man godt stille informanternes begrebsverden op imod ens egen begrebsverden, men i selve interviewsituationen har den adspurgtes verden primat. Med spørgsmålene går man efter at gøre snakken knyttet til konkrete forhold, sådan som tankerne normalt indgår i hverdagen. Det er således spørgerens og ikke interviewpersonens opgave at gøre fortolkninger. Det gør det nemmere for informanten at svare, og det gør det nemmere for spørgeren ikke at påvirke informanten til at svare noget bestemt.

Hovedspørgsmålene er enslydende fra interview til interview, så en vis grad af sammenligning er mulig, men eftersom interviewpersonerne har deres egen dagsorden, og selv formulerer svarene, i stedet for at vælge mellem en række standardiserede svar, kan det udmærket tænkes, at interviewenes forløb er meget forskellige. Man presser ikke informanten til at formulere sig i spørgerens meningssammenhænge, som et spørgeskema gør det. Den sammenhæng, hvori informanten placerer et emne, kan nemlig være en pointe i sig selv.

Ulempen ved en sådan metode er først og fremmest at analysen af interviewene er et meget tidskrævende arbejde. I denne første del af undersøgelsen er der foretaget 34 interview og på grund af interviewmaterialets omfang, er der benyttet en mellemting mellem en kvantitativ og en kvalitativ metode: De sammenhænge som de enkelte fiskere ser emnerne i er trukket frem, men der har ikke været mulighed for at lave dybdegående tolkninger af de konkrete formuleringer som det ses i andre kvalitative studier. Tilgængæld er der i arbejdet hen mod konklusionerne benyttet en meget systematisk metode, der i høj grad tager hensyn til hvor mange fiskere, der giver udtryk for en bestemt holdning eksempelvis skepsis overfor bestemte fiskeriformer.

Udvælgelse af informanter

Udvælgelsen af de fiskere der er blevet interviewet er sket på baggrund af en definition af hvilke fiskere, der kan gå under betegnelsen "kystfisker". Det er definitionen opstillet af Landsforeningen

Levende Hav, der er anvendt. Denne definition omhandler relative små bedrifter med baggrund i et lokalsamfund, hvor fiskeren er godt kendt med og afhængig af naturen, samt at han driver et forholdsvist kystnært og lokalkendt fiskeri.

Baggrunden for undersøgelsen har blandt andet været, en erkendelse af, at ikke alt erhvervsfiskeri i Danmark foregår på en økologisk forsvarlig måde. Ligeledes lå en forventning om, at særlig kystfiskerne er bekymrede for erhvervets miljøbelastninger, og at de er meget trængt af andre fiskeres erhvervsudøvelse. Derfor vil de også være meget motiverede og vil have let ved at omstille sig til et defineret økologisk fiskeri. Det er ud fra denne antagelse, at det primært er disse kystnære fiskere, som er udvalgt til interviewene i undersøgelsen.

Med henblik på at forberede informanterne på undersøgelsen, blev der i forhold til sejlplanen sendt besked til formændene i fiskeriforeningerne på Sjælland og de omkringliggende øer. Brevet præsenterede undersøgelsen og de problemstillinger, som ønskedes diskuteret. Brevet opfordrede til at formidle og forberede fiskerne på ankomsten. Der blev ikke på forhånd truffet aftaler om interview, men først indgået aftale med fiskerne, når Anton anløb havnen. Det har været planlagt, at gennemføre 2 interviews hver dag.

Interviewguide

I forbindelse med undersøgelsen, er udarbejdet en interviewguide, hvis formål har været dels at få en pejling af fiskernes opfattelse af et økologisk forsvarligt fiskeri, men også at få en afklaring på fiskernes motivation for at omstille fiskeriet, og betingelserne for en ændret fiskeriadfærd. Interviewguiden er opbygget omkring 4 hovedemner: Først spørges til forskellige faktuelle oplysninger om fiskerens bedrift, derefter generelt om de forskellige fiskeriformers miljøbelastninger først og fremmest belastning af ressourcegrundlaget, og så specifikt om fiskerens egne miljøbelastninger. Efter denne blottæggelse af hvilke problemer fiskeren ser, spørges til muligheder og barriere for forandring - og hvori udviklingen mod et mere skånsomt fiskeri skal bestå.

Da vi ønskede, at dialogformen i interviewet skulle være fremherskende, skitserede guiden emnerne for interviewet, mere end den fremstillede spørgsmålenes præcise formuleringer, hertil var der dog forslag. Den interviewede fisker skulle gerne bringe de ting frem, som han anså for mest relevante, men samtidig, var det interviewerens opgave at få belyst nogle bestemte emner undervejs gennem interviewet. Guiden er udarbejdet med det udgangspunkt, at der skulle stilles uddybende spørgsmål til de emner og forhold, som blev problematiseret af fiskerne.

Fordelen ved en sådan dialogform er, at denne vil minde mere om en ligeværdig samtale end om en spørgsmål-svar situation, hvor den interviewede vil forsøge "at svare rigtigt". Ved et interview i dialogform vil det derfor være mere oprigtige meninger, der kommer for end for nogle uigennemtænkte hurtige svar. Svagheden er et stort materiale, som det efterfølgende kan være svært at systematisere, fordi ikke alle interviewede lægger vægt på de samme aspekter - de kan altså komme til at tale om vidt forskellige ting.

Den største udfordring i forbindelse med de metodiske overvejelser har været, at skabe en interviewsituation, præget af tillid, fagkundskab og fortrolighed. Undersøgelsen blev påbegyndt med en forventning om, at det ville være vanskeligt at få fiskerne til at tale om deres egen og andre fiskeriers belastning af ressourcegrundlaget, fordi fiskerne føler sig trængt fra flere sider. Af denne

grund blev det bestemt ikke at optage samtalerne på bånd. Gengivelse af interviewene er i stedet sikret ved, at der til hvert interview er taget udførlige noter af to studerende. At skabe den nødvendige fortrolighed lykkedes ganske godt, også fordi samtalerne foregik på et højt fagligt niveau, idet spørgsmålene hovedsageligt blev stillet af fiskeskipper Knud Andersen.

Realisation af interview og undersøgelse

Gennemførelse

I undersøgelses første del er det, med enkelte undtagelser, lykkedes at foretage mindst et interview i hver havn. Følgende steder fik besøg af kutter Antons besætning:

Københavns Sydhavn, Mosede, Køge, Bøgeskoven, Lund, Fakse
Ladeplads, Præstø, Rødvig, Klintholm, Hesnæs, Stubbekøbing, Hårbølle,
Kalvehave, Karrebæksminde, Bisserup, Omø, Agersø, Korsør, Skælskør,
Guldborg Sund, Kragenæs, Langø, Rødby Havn, Gedser, Dragør,
Østerbros Fiskerihavn, Vedbæk, Sletten, Snekkersten, Helsingør, Sejerø,
Havnsø, Røsnæs, Reersø og Kalundborg

Fiskeriet i Danmark varierer meget alt efter de naturforhold, der eksisterer i de pågældende områder, og for at få et grundigt og bredt indblik i danske fiskeres forhold, må der foretages interviews i alle egne af landet. Fiskerne, som har forsynet undersøgelsens første del med information, repræsenterer fiskerierne i de geografiske områder som er kendetegnet ved relativt små fartøjer. Vi har hovedsagelig talt med fiskere fra bundgarns-, ålerruse- og krogfiskeri, forskellig størrelser af garnbåde, små trawlfartøjer og enkelte større trawlere/bobletrawlere. I undersøgelsens anden og afsluttende del, forventes et bredere udsnit af de fiskerier, som findes på Vestkysten, omkring Kattegat og på Bornholm.

Interviewsituation

Interviewene er mest enkeltpersonsinterview, men der har været enkelte gruppeinterviews med to til fire personer. Interviewene er oftest foregået i styrehuset på kutter "AS 165 Anton", hvor fiskerne forinden er blevet præsenteret for Landsforeningen Levende Hav, og undersøgelsens formål. Interviewsituationen foregik som nævnt med fiskeskipper Knud Andersen fra Landsforeningen Levende Hav som hovedinterviewer. Tilstede ved interviewene har der, med ganske få undtagelser, altid været to studerende, hvis opgave har været at stille uddybende spørgsmål, og på anden måde sikre, at alle emner blev afdækket og dette på ensartet måde så en sammenlignende analyse af samtalerne var mulig. Yderligere har det været de studerendes opgave at foretage notatskrivning samt den første renskrivning af interviewene.

Interviewene har tidsmæssigt varieret mellem 3 kvarter og 2 timer. Disse tidsmæssige rammer har betydet, at interviewene har kunnet foregå under afslappede forhold - som en samtale, med mulighed for at komme bredt omkring emnerne.

Om interviewene

Interviewundersøgelsen med dens åbne interviewguide har åbnet op for mange forskellige diskussioner og forhold i fiskeriet. Udviklingen mod et mere skånsomt fiskeri har været et omdrejningspunkt for alle interviewene, men vi har erfaret en stor variation i de forskellige interview, som hver især har udviklet sig i forskellige retninger, efter de emner og problemstillinger som fiskerne præsenterede. Interviewene blev gennemført med stor engagement fra fiskernes side, men det var ofte svært at holde opmærksomheden rettet mod kriterierne for et økologisk forsvarligt fiskeri og de skånsomhedsproblemer inden for de forskellige former for fiskeri. Vi fornemmede, at mange af de interviewede fiskere ikke var så optagede af skånsomhedsproblemer i fiskeriet, men hellere ville snakke om forhold som pressede fiskere og fiskeriet - forhold som de følte var årsagen til, at fiskeriet ser ud som det gør i dag.

At det nogle gange har været svært for de interviewede fiskere, at tale om skånsomhedsproblemerne og udviklingen af et mere skånsomt fiskeri har flere forklaringer, som på hver deres måde har været dominerende i interviewene. Dels i forhold til hvordan interviewene er forløbet, dels i forhold til hvordan informationer er fremkommet i interviewet og kan tolkes i det videre arbejde. Disse forhold beskrives herunder:

Det er svært at drømme

Det var vores ambition ved hjælp af spørgeguiden at skabe et frirum, hvor fiskerne kunne få mulighed for at drømme og beskrive deres ønsker til bedre fiskeri, uden at være bundet af hverdagens realiteter, for eksempel de begrænsninger kvotereguleringen giver. Vi håbede, at vi gennem dette drømmeri ville få udpeget nye muligheder for et økologisk forsvarligt fiskeri. Fiskernes tanker om miljø viste sig imidlertid, at være tæt forbundet til deres hverdagserfaringer. Meget hurtigt kom fiskerne ind på barrierer for at fiske anderledes end der bliver gjort i dag. Det var blandt andet kvotereguleringen, interessermodsatningerne mellem store og små både, fiskeopdræt og finansieringsvilkår, der blev talt om. Det var tydeligt, at fiskeren havde andre konkrete problemstillinger, som han ønskede skulle løses. At der ikke kom så mange drømme frem kan skyldes, at vi ikke var gode nok til at skabe et frirum, men noget kunne tyde på, at det også er fordi disse andre emner ligger fiskerne mest på sinde - de føler sig klemte af de økonomiske vilkår.

Emnet er nyt

En anden vigtig ting er, at mange af de spørgsmål, der drejede sig om forskellige fiskeriers skadelige indgreb på ressourcer eller havbund, virkede ukendte for fiskerne. Det skal ikke forstås som, at fiskere nødvendigvis mente, at problemstillingerne er uaktuelle. Det ukendte består nærmere i, at fiskerne ikke er vant til at diskutere skånsomhedsproblemerne på den meget konkrete og løsningsorienterede måde, som spørgeguiden lagde op til.

Vanskeligheden ved kritik af andre og en selv

Eftersom det var undersøgelsens formål at få fiskernes egne vurderinger af hvilke påvirkninger af ressourcer og havbund, der er problematiske, er spørgsmålene en indirekte kritik af det fiskeri som fiskerne selv er en del af. Det har sat sig spor i svarene.

I flere interviews har fiskerne ikke ønsket at udtale sig konkret om skånsomhedsproblemer i andre typer af fiskeri end deres eget, og begrundet det med en manglende indsigt i andre fiskeriformer. Disse begrundelser er meningsfulde i sig selv, men også kan tolkes som, at man ikke ønskede at nedgøre andre. De enkelte interviews har derfor ofte svinget mellem kritiske udtalelser om andres fiskeri, hvorpå udsagnene senere i interviewet er blevet trukket tilbage med henvisning til manglende kendskab til andres fiskeri.

Dette vidner om, at de interviewede fiskere har en række *forestillinger* om, at der eksisterer skånsomhedsproblemer inden for de forskellige typer af fiskerier, men samtidig ikke føler sig kyndige nok til at udtale sig, i den konkrete sammenhæng problemstillingerne blev efterlyst. Eller - og det er måske mere sandsynligt - det vidner om en meget stærk loyalitet overfor kollegerne. Ofte var fiskerne del af et meget lille samfund, hvor alle kendte hinanden, og nogle steder lå brødre og fætre side om side i havnen. Det har selvfølgelig faldet den enkelte fisker svært at kritisere de andre, der måske var hans egen familie.

Yderligere var mange af de interviewede fiskere beskedne omkring belastningerne af ressourcer og havbund i deres eget fiskeri. Nogle mente ikke, at kunne se hvordan deres fiskeri kunne foregå mere skånsomt, mens andre godt kunne pege på nogle punkter, hvor deres adfærd eller redskaber kunne være anderledes. Det var ofte svært for os at få fiskerne til at tale om skånsomhedsproblemerne i deres eget fiskeri, hvis det ikke samtidig var realistisk, at fiskeriet kunne foregå anderledes. Fortrængning er måske for stærkt et ord at bruge, men det er højest tænkeligt, at nogle fiskere kun talte lidt om skånsomhedsproblemerne eftersom det kan være svært at erkende, at man selv kan være medvirkende årsag til et givent problem.

Begrebsforståelser

At skånsomhedsproblemerne i forbindelse med miljø ikke er særligt italesat i fiskekredse, er kommet tydeligt frem i interviewene ved, at fiskerne alle har været tænksomme omkring skånsomhedsbegrebet - om hvad det faktisk betyder inden for fiskeriet. De interviewede fiskere har ofte forsøgt først at udpege de ekstreme fiskeriformer, som henholdsvis var karakteriseret som skånsomme og ikke skånsomme. Senere har fiskerne forsøgt at udpege detaljer inden for de forskellige former for fiskeri, som var afgørende for om fiskeriet var skånsomt eller ej.

I fremstillingen af et skånsomt fiskeri, har de interviewede fiskere haft meget forskellige opfattelser af hvad et skånsomt fiskeri er. I mange interviews, har fiskerne givet udtryk for en forståelse af et skånsomt fiskeri, ud fra en række kvalitetsaspekter - det vil sige skånsomhed overfor fisken som produkt, ikke skånsomhed over for ressourcegrundlaget. Det har i nogle tilfælde drejet årsagerne væk fra miljøbelastninger i forbindelse med fangstmetoder, til at handle om kvaliteten af fisken (friskhed, smag, udseende) i forbindelse med fangstmetoderne. Derudover mødte vi en skepsis overfor betegnelsen økologisk fisk, eftersom begrebet økologi i langt de fleste interviewede fiskeres øjne er synonymt med giftfrihed. Fiskerne påpegede, at de ikke kan garantere denne giftfrihed, da de ikke har indflydelse på fiskens fødeindtag, strømforhold og forurening.

Interessekonflikter

En udvikling i retning af et skånsomt fiskeri, vil være betinget af en række økonomiske, sociale og kulturelle forhold, som også er styrende for den måde hvorpå der bliver fisket i dag. I flere interviews kom det til udtryk, at fiskerne ikke ser deres egen mulighed for at påvirke udviklingen mod et mere skånsomt fiskeri. De er pressede eller fastlåste i det fiskeri som de bedriver i dag. Flere fiskere har fremlagt den opfattelse, at styringen og arbejdet mod et mere skånsomt fiskeri, må komme fra myndighedernes side. Også selvom mange af dem påpeger, at loven bliver omgået i dag. Tanken om, at fiskerne kan og skal tage ansvar for deres egen situation er altså ny for fiskerne.

Det har været en grundlæggende opfattelse blandt de interviewede fiskere, at der inden for selve fiskerierhvervet, i distributionen af fisk og inden for reguleringen, er mange aktører, med forskellige modstridende interesser, som er afgørende for udviklingen af fiskeriet. Dette ses i mange tilfælde som en barriere for, at der i dag skal kunne udvikles et mere skånsomt fiskeri. Uanset hvilken holdning den enkelte fisker lagde for dagen med hensyn til arbejdet for at fremme et mere skånsomt fiskeri, var der bekymring for, om et mere skånsomt fiskeri kan realiseres med den nuværende regulering og de politiske interesser som i øjeblikket bliver varetaget.

Kapitel 2 Pejlinger på skånsomhed

Som omtalt har dialogformen i interviewene betydet, at der i undersøgelsen er blevet åbnet op for mange forskellige temaer i relation til udviklingen af fiskeriet. I dette kapitel, fremlægges de foreløbige resultater, som denne første del af undersøgelsen har vist. Først vil der være en gennemgang af nogle af de problemer, fiskerne kom ind på, når vi ønskede at tale om skånsomhed og et økologisk forsvarligt fiskeri. Disse problemstillinger omhandler ikke et skånsomt fiskeri direkte, men er alligevel væsentlige at inddrage, fordi de er med til at give et helhedsbillede af, hvilke forhold som gør sig gældende for at opnå et skånsomt fiskeri.

Herefter vil der være en fremstilling af de direkte pejlinger vi fik på skånsomme fiskerier. Grunden til, at vi taler om flere skånsomme fiskerier er, at det i den foreliggende undersøgelse, ikke har været muligt at trække de konkrete kriterier sammen til en samlet forståelse af et skånsomt fiskeri, men derimod flere forskellige pejlinger af, hvordan der kan indarbejdes forskellige skånsomhedsbetragtninger i forskellige typer af fiskerier.

På nuværende tidspunkt hvor cirka en fjerdedel af den samlede mængde interviews er gennemført kan vi ikke komme med håndfaste konklusioner. Vi vurderer, at de mange forskellige holdninger, der ligger i de nuværende interviewmateriale, ikke alle kan blive tilgodeset i den samme mærkningsordning. I stedet for at forsøge at lave et patchwork-tæppe af de mange forskellige tilkendegivelser og forslag, og dermed gøre nogen uret, har vi valgt som perspektivering at diskutere nogle forskellige ideer der hver især tilgodeser nogle af de forskellige holdninger og metoder til et mere skånsomt fiskeri, som vi har mødt undervejs i den første delundersøgelse. Ideerne er tænkt som et diskussionsoplæg til Landsforeningen Levende Havs videre arbejde mod en mærkningsordning.

Væsentlige problemstillinger

Inden præsentationen af de forskellige former for fiskeri, vil vi trække nogle væsentlige problemstillinger frem, som fiskerne er tilbøjelige til at fremhæve fremfor skånsomhedsproblematikken. Disse forhold betyder meget i de interviewede fiskeres hverdag og er nødvendige for at forstå hvilke begrundelser, der ligger bag fiskernes holdninger og adfærd. Derfor er det vigtigt, inden vi redegør for de mere konkrete resultater af interviewundersøgelsen, at opridse den sammenhæng som disse resultater indgår i.

Regulering og kontrol

I dialogen omkring skånsomhedsproblemerne i fiskeriet, er der flere gange fremkommet den holding, at mange af de skånsomhedsproblemer som eksisterer i dag, skyldes den nuværende kvoteregulering. *"Kvotereguleringen skaber et samlet pres i fiskeriet og et fiskertryk på bestandene"*. Meldingen er, at *"kvotesystemet har spillet fallit"*. Når kvoterne bliver åbnet, vil de større både hurtigt opfiske kvoterne, og de små både møder ofte et fiskestop inden de kommer ud og få andel i kvoterne - fordi de er mere afhængige af vejrforholdene. Det var ikke alle der sammenholdt dette kapløb om fiskene med ressourceproblematikken, men vi fornemmede en stor utilfredshed med den indbyrdes konkurrence og den form for moralsk glidebane, som en sådan konkurrence kan resultere i. Et udtryk for hvor omfattende denne moralske glidebane er blevet, er tydeliggjort i en fiskers udsagn om, at hvis bare reglerne i fiskeriet blev overholdt, ville 70% af problemerne (fiskeriets belastninger af bestande og bundforhold) blive løst.

En del af de interviewede fiskere gav udtryk for ønsket om et mere frit fiskeri, hvor den enkelte fisker har bedre mulighed for at tilrettelægge sit eget fiskeri. Dette ville lette deres arbejde, da de i så fald bedre ville kunne planlægge efter behov og vejrforhold. Med til ønsket om et mere frit fiskeri hører også den kritik af de mange regler, som eksisterer inden for fiskeriet i dag. En del af de interviewede fiskere har en opfattelse af, at der i fiskeriet er alt for mange regler, som er svære at overskue: *"Man skal jo næsten ansætte en kontordame, så mange regler er der"*.

Nogle gav udtryk for, at den nuværende intensive jagt på fisken inden kvoten er opbrugt, lægger op til, at fisken fanges så effektiv og hurtigt som muligt, og dette kan resultere i overfiskning og uetiske fangstmetoder. Andre mente, at reguleringen af fiskeriet, i forbindelse med skånsomhed og bæredygtighed, for så vidt er i orden, men at kontrollen er for dårlig, og der derfor foregår en masse ulovligheder som i sidste ende kan påvirke bundforhold og bestande. Det kommer for eksempel til udtryk i førnævnte bemærkning om de 70 % af problemerne.

Kritikken af fiskerikontrollen har været gennemgående. Halvdelen af de interviewede fiskere gav udtryk for, at fiskerikontrollen er ineffektiv. Fiskerikontrollen interesserer sig ikke for, hvad der bliver slået ihjel, men kun hvad der bringes i land, og yderligere koncentrerer de sig om de mindre problemer, og ikke hvad de store både laver. Fiskerikontrollen kritiseres for at vende ryggen til, når de ser ulovligt fiskeri. *"De ved hvordan fiskeriet foregår, men de gør ikke noget ved det"*. Enkelte mente, at det er økonomiske og politiske kræfter der står bag; Der er ikke råd til, at de store effektive bedrifter bliver kontrolleret, det vil bringe Danmarks eksportindtægter ned, og de store både som sidder på kapitalen, er også dem der sidder på magten inden for Danmarks Fiskeriforening.

Denne utilfredshed med fiskerikontrollen gør også nogle af de interviewede fiskere skeptiske overfor en mærkningsordning. Hvis kontrollen som den er i dag ikke fungerer som den burde, vil det efter deres formodning også blive svært at opnå et troværdigt miljømærke. Nogle udtrykker skepsis overfor troværdigheden af økologiske landbrugsvarer, og mener, at det vil være endnu mere problematisk at indføre et mere pålideligt mærke inden for fiskeriet.

Økonomiske forhold

Der er gennem interviewene kommet mange udsagn i retning af, at de interviewede kystfiskere føler sig fanget i en økonomisk fælde. Ofte blev det taget op i forbindelse med den udvikling hen imod et mere effektivt fiskeri, som netop bliver problematiseret i denne undersøgelse. Der var mange, der udtrykte den holdning, at den måde at fiskeriet bliver bedrevet i dag er et resultat af økonomiske omstændigheder, som er uden for den enkelte fiskers handlerum.

Der er en generel enighed om, at der er blevet færre fisk at fange. Der er også kommet færre fiskere, men det udligner ikke det, at der er færre fisk og man skal derfor arbejde mere for at få sin del af kagen. Bemærkningen *"Man har sine udgifter og pengene skal hives op ad havet"* er et typisk eksempel på dette. Fiskerne er afhængige af lønniveauet i land: Hvis smedene efter en eller anden overenskomst forhandler sig til en bedre løn, må fiskerne fange flere fisk for at kunne betale regningerne. Han kan ikke bare sætte priserne på sine fisk op.

Her er det, at nogle fiskere føler sig nødsaget til at anvende metoder, som de ellers godt kan se kan være problematiske for bestandene. For ikke at være den næste fisker, der går konkurs, vælger mange at indgå et kompromis med samvittigheden. Privatøkonomien har altså tilsyneladende en stor indflydelse på graden af skånsomhed: *"Hvis jeg ikke kan køre i stenene, så har jeg ikke noget at leve af"*, siger en, for at forklare hvorfor han fisker på stenrevne og dermed ødelægger fiskens gemmesteder. En fisker mener, at hvis der er en økonomisk fordel i at fiske mindre, gør man det også, og hvis man har god økonomi bruger man også færre ressourcer, på at fange den samme fisk, da man ikke behøver at gå på havet så tit og i al slags vejr.

Nogle giver også udtryk for, at selvom de er fiskere, har de intet ønske om at leve mere nøjsomt end de, der arbejder på land. De vil have de samme levevilkår som enhver anden, der arbejder med hænderne. Eftersom behovene i dagligdagen er blevet større, må fiskeren også finde metoder til at sikre sig en indkomst han finder acceptabel. *"Folk skal bankes 50 år tilbage i levestandard. Det hele er blevet for stort."* lyder en trawlfiskers kommentar til ideen om at udvikle et mere skånsomt fiskeri.

Interessekonflikter

Nogle af de interviewede fiskere udtrykker skepsis overfor et mærke til fisk fanget på en skånsom måde. Det synes at være begrundet i en manglende tro på opbakning fra forskellige instanser og organisationer inden for fiskeriet, ikke mindst fiskeindustrien, som jævnligt bliver betegnet som værende meget styrende for fiskeriet i dag. Uden at det blev konkretiseret nærmere i interviewene, blev interessekonflikterne i de politiske beslutningsprocesser fremstillet som væsentlige barrierer for at udvikle et mere skånsomt fiskeri.

Det politiske arbejde, og stort set alle fiskeriformer, blev kritiseret for at være meget orienteret mod økonomi, og mindre orienteret mod skånsomhedsproblemer. Fiskerne føler, at der er en magtfuld elite som den enkelte lille fisker ingenting kan stille op imod. Fiskernes kendskab til bureaukratiet, og de stærke politiske og økonomiske interesser, afholder dem fra at forsøge at gå imod strømmen. De fiskere som ønsker en øget orientering mod et mere skånsomt fiskeri, havde svært ved at sætte fingeren på, hvor alliancen i politisk sammenhæng skulle findes. Disse fiskere satte spørgsmålstejn ved udsigterne og realitetsmulighederne i, at der arbejdes fælles for et mere skånsomt fiskeri.

Vi fornemmede en magtesløshed og at det var de færreste af de interviewede fiskere, der så deres egen potentielle mulighed for at være aktør i udviklingen mod et mere skånsomt fiskeri. Selv om vi i mange af interviewene drog en parallel til landbruget, og fremhævede hvordan et miljømærke blev skabt nedefra af bønderne selv, udtrykte kun meget få fiskere en forestilling om, at det samme kan foregå i fiskeriet. I en overvejende del af interviewene, kunne der konstateres den opfattelse, at en eventuel omstilling til et mere skånsomt fiskeri må foregå oppefra, at fiskerne ikke selv kunne gøre så meget. Dette kom f.eks. til udtryk ved, at vi undervejs måtte ændre et spørgsmål i vores interviewguide. Oprindeligt blev der spurgt *"Hvis du skulle bestemme, hvordan skulle fiskeriet så se ud, hvis det skulle være mere skånsomt?"*. Det spørgsmål fungerede ikke. Vi ændrede formuleringen til: *"Hvis du var fiskeriminister, hvilke tre initiativer ville du først tage for at gøre fiskeriet mere skånsomt?"*. Det var først, da vi havde gjort fiskeriministeren til aktøren, at vi med dette spørgsmål kunne få fiskerne til at forestille sig en anden og bedre fremtid for fiskeriet.

Mange af de interviewede fiskerne pegede dermed indirekte på, at hvis der for alvor skal ske forandringer indenfor fiskeriet, vil det indebære en ændring af den nuværende fiskeripolitik og den tror de ikke på. Enkelte har udtalt sig om, at strukturstøtten og den manglende energiafgift i fiskeriet i dag favoriserer de større både. Det er i dag tit ikke rentabelt at investere i små både, som oftest er de bedrifter, som kommer nærmest et skånsomme fiskeri.

Små og store både

Denne konflikt mellem de store og de små både kommer til udtryk i halvdelen af interviewene. Fiskerne med de små både føler sig rendt over ende på havet, og overset på skrivebordene. Følelserne omkring "os" og "de store" dukker frem i materialet på mange måder: På havet er der stor konkurrence om fisken. Fisken fiskes op inden den kommer ind til land mener nogle af bundgarnsfiskerne, mens garnfiskerne generes af, at trawlerne ødelægger deres grejer. Flere fiskere giver udtryk for, at kontrollen lukker øjnene for, at der fiskes med for store motorer i de indre farvande, og i stedet bruger tid på om bundgarn og garn er afmærket korrekt. Også på det lovgivningsmæssige område føler de fiskere, som vi har talt med, sig forfordelt.

Det er de store der har magten og næsten en fjerdedel af de interviewede fiskere føler sig ladt i stikken af Danmarks Fiskeriforening: *"Ja jeg tror ikke en gang, at Bent Rulle ved, at vi fisker ål med bundgarn hernede fra"*, slutter en fisker sin beklagelse over foreningens manglende indsats. Klagerne går først og fremmest på, at foreningen ikke har arbejdet for en særlig torskekvote til bundgarnsfiskerne. Det vil de gerne have fordi om efteråret, hvor torsken kommer ind til land og ville kunne give bundgarnsfiskerne en merindtægt, er torskekvoten ved at være brugt op.

En anden fisker har denne kommentar til trawlernes optræden på den fiskeripolitiske scene: *"Trawlerne skifter mening efter hvor mange fisk der er. Hvis det går dårligt med fiskeriet, så er det pludselig hele erhvervet, der har det åh så dårligt, men når det kun er de små der klager sig, er de ligeglade."*

Omtalen af konflikterne var ofte meget følelsesladede. En fisker fortalte hvordan de store trawlere havde udjævne stenpullerne der ellers er gode fiskepladser. Han fortalte videre og nu med megen grøde i stemmen: Engang da han havde ligget et godt sted og pillet efter torsk havde en bobletrawler set ham, sejlet lige imod stedet og slæbt lige ind over området (spredt fisken og væltet stenene) næsten før han var væk. Oplevelsen vakte tydeligvis ubehagelige minder selv om det var sket for flere år siden.

Problemerne med de store trawlere findes overalt hvor vi kom frem, men var værst i Øresund hvor fiskere berettede om tab af hele rækker af garn, mange timers arbejde og tusindvis af kroner kan gå tabt på en enkelt nat.

I forholdet mellem de små og store både, opfattede vi også hos mange en form for konfliktskyhed. Denne kom især til udtryk hos de af fiskerne, som enten ikke syntes, at der var nogle nævneværdige problemer for skånsomheden i dansk fiskeri, eller som ikke ønskede eller ikke kunne udtale sig om andre typer af fiskeri. Andre udtalte sig med brask og bram, men da vi senere spurgte nærmere til for eksempel hvem det var der havde sejlet deres garn i stykker, begyndte de at trække i land. En enkelt antydte kraftigt at han var bange for repressalier fra trawlerne hvis han lagde sig ud med dem. Trawlerne vidste jo udmærket hvor **hans** garn stod. Denne angst for konflikt mellem de store og de små både. Dette kan ses som endnu et udtryk for fiskesektorens mange interne problemer.

Fiskeri som kultur

En fjerdedel af de fiskere vi har interviewet talte om deres lokalsamfund og fiskeriet som en hel kultur. Kommentarerne er ikke altid lige direkte, men dog meget omfattende fra en stor håndfuld af fiskerne. Der gives udtryk for, at fiskeriet er andet og mere end et erhverv, at fiskeriet er omdrejningspunkt for et lokalsamfund og en livsform. De små fiskerier og havne skal bevares fordi de er et samlingspunkt i byen eller landsbyen, både socialt og økonomisk, som en kilde til arbejdspladser.

De fiskere der udtaler sig om lokalforhold beklager, at aktiviteterne på havnen er svundne ind og siger direkte eller indirekte, at de gerne så en styrkelse af lokalsamfundet og fiskerikulturen. Vi fik flere gange lange fortællinger om fortidens lokalmiljø, hvor langt flere deltog i og var afhængige af fiskeriudøvelsen. *“Der var flere folk på havnen den gang, og det var mere malerisk.”* sluttede fiskeren, der nu var den eneste erhvervsfisker i havnen.

Fiskeriet er en turist attraktion. Det kommer for eksempel til udtryk igennem en bemærkning om lystsejlere *“...og de gider ikke ligge i de havne, hvor der ikke er fiskeri. Der er altid nogen, der skal kigge, når man kommer ind og lige købe et par fisk”*. Fiskerne er glade for kontakten med folk, når de kommer ned på havnen for at købe fisk og *“så får de også en god historie med på vejen”*.

Et par fiskere gav udtryk for, at det bestemt ikke er for pengene, at de stadig er fiskere. En har været buschauffør, men vendte tilbage til fiskeriet. Vi spurgte hvorfor. Han elsker at fiske, *“...spændingen ved at komme ud og se om der er noget i garnene...”* og vil være meget ked af at forlade fiskeriet, men samtidig sagde han også, at hvis han var 20 år i dag, ville han løbe skrigende bort.

En anden fisker var meget ked af, at være gået konkurs med bundgarnsfiskeriet på grund af kvoterne og dermed opgive et fiskeri hans familie har drevet i tre generationer. Han omtaler også stemningen og kammeratskabet på havnen. *“Det er ikke sjovt mere, når vi ikke er så mange på havnene”*. Af de små historier han fortalte fremgik, at han har et indgående lokal kendskab og naturforståelse.

“Det er vigtigt at bevare det mindre fiskeri, fordi havnen holder liv i lokalsamfundet, at det holder liv i byen, der sker noget.” siger en fisker og som begrundelse for at have oprettet sit dambrug nævner han, at det kan holde liv i byen, i de perioder hvor det ikke går så godt på havet. Han mente, at det burde være fiskerne der havde dambrugene, så man kunne holde opdrættet på lokale hænder. *“De små kystbyer må ikke blive sovebyer, fortsætter han. Det er et helt andet liv, der leves i en fiskerby”*. Da vi for en kort stund giver ham mulighed for at være fiskeriminister, nævner han styrkelsen af lokalsamfundet som en af de ting han vil tage fat på.

Fritidsfiskere

Problematikken omkring fritidsfiskere berører ikke en eventuel mærkningsordning. Når vi alligevel har taget dette med i rapporten, er det fordi ca. en fjerdedel af de interviewede fiskere spontant omtalte fritidsfiskerne som et problem, og eftersom det åbenbart bliver opfattet som et stort problem blandt mange erhvervsfiskere, er denne viden interessant for Landsforeningen Levende Hav i forhold til foreningens andre arbejdsopgaver.

Det største problem vedrørende fritidsfiskere er, at de i små havne og fjorde og andre smalle steder med lille tilgang af fisk, er en reel trussel for erhvervsfiskeren. Det er især bundgarnsfiskerne, der føler sig forulempet af fritidsfiskerne, fordi de fanger de fisk, der ellers ville gå i deres net.

En anden ting er, at der er stor forargelse over, hvor dårligt fritidsfiskerne passer deres garn, men som en af de interviewede fiskere gav udtryk for, er det svært at gøre noget ved det, for lovtæksten vedrørende røgtning af fritidsredskaber lyder ifølge ham *"...røgtes så det ikke går ud over fisken"*, og den formulering kan gradbøjes.

Et par fiskere mener også, at der er for mange pilkebåde i Langelandsbæltet og Øresund, det er problematisk, fordi fisk der hopper af under indhalingen får sår af krogen. Det ville være en upopulær politisk beslutning at stramme op omkring fritidsfiskernes metoder, da der er mange flere fritidsfiskere end erhvervsfiskere, mener en fisker. Der bliver udtrykt, at fritidsfiskere har for meget magt. Som en fisker sagde med et skævt grin *"Det ville være lettere at være fisker, hvis der ikke fandtes trawlere og lystfiskere"*.

Akvakultur

I over en tredjedel af interviewene faldt snakken på fiskeopdræt. De allerfleste af disse fiskere gav akvakultur hårde ord med på vejen. *"Det er ikke den rigtige måde at lave fisk på"* siger en fisker og det er meget dækkende for fiskernes forskellige udsagn om hav- og dambrug. De fleste fiskere var lidt usikre på hvad der kan betegnes som økologiske fisk, men de var helt sikre på, at "burfisk" ikke kan kaldes økologiske. Der var flere typer af argumenter imod akvakultur, både de intuitive som ovenstående og de mere rationelle.

Nogle af fiskerne mener, at opdrætsfisk er af en dårligere kvalitet. De peger på forhold som at fiskene har slidmærker på finnerne fordi de går så tæt i burene, muskulaturen er slap, smagen er ikke så god og der er ikke så meget kød pr. kg levende fisk som på vilde fisk. Bundgarnsfiskerne har mærket at opdræt af ål presser ålepriserne ned, en udvikling de beklager sig over.

Flere henviste til en episode, hvor et bur med fisk var væltet og der var i området indført en karantæneperiode, hvor man ikke måtte fange de undslupne fisk. Nogle fiskere havde gjort det alligevel og ladet fiskene gå i hyttefade for at sælge dem senere, men de døde inden karantænen udløb. Fiskerne der fortalte historien undrede sig over, at de fisk som de ikke måtte fange og sælge, skulle have været solgt til konsum på et senere tidspunkt. De mente også, at fiskenes død tydede på, at fisken ikke kan overleve uden medicin og det var de meget skeptiske overfor.

Medicineringen og brugen af farvestof i foderet tager fiskerne afstand fra. Nogle drager paralleller til burhøns og svineopdræt i konventionelle landbrug og antyder dermed en dyreetisk bekymring. Andre er bekymrede for hvilke virkning medicin og farvestof har på mennesker.

En fisker mente, at undslupne laks er et problem for den vildtlevende laks. De undslupne laks er sterile, men udviser alligevel gydeadfærd, dog en måned senere end den vildtlevende laks. Den undslupne laks banker med halen på revene, og ødelægger den vilde laks yngel.

Holdningen til hav og dambrug var altså overvejende negativ, men der var dog nogle ganske få undtagelser. Tre af de fiskere vi talte med er samtidig havbrugere og de ser muligheder i akvakulturen. En mener det kan fungere som økonomisk og beskæftigelsesmæssig stødpude for lokalsamfundet, når det går sløjt med fiskeriet. Havbrugene skal være ejede af fiskere, fordi de har god forstand på fisk. Hvis det er små enheder, der placeres i stærk strøm giver det ikke de store forureningsproblemer. En mener endda, at man ville kunne mindske udvaskningen af næringsstoffer fra jorden og forbedre foderøkonomien for dansk landbrug, hvis det hele blev lavet om til dambrug. Denne fisker eksperimenterede med at opdrætte de undermålere af ål han fangede, i stedet for at genudsætte dem, men mener også, at regulært åleopdræt ikke er en god idé.

Gennemgang af de forskellige fiskerier

Det var baggrunden hvorpå snakken med fiskerne foregik. Nu følger en præsentation af hvad fiskerne mente om skånsomhed. For hver enkelt fiskeriform kommer først en generel præsentation med illustrerende citater og derefter for overblikkets skyld en punktvis opstilling af de forskellige positive og negative sider ved fiskeriformen. *Denne punktopstilling skelner ikke mellem store og små skånsomhedsproblemer.* Til sidst bliver de enkelte problemer, som fiskerne peger på, kategoriseret som et ressource-, forurenings-, energimæssigt eller etisk problem. Dette er gjort med henblik på udvælgelsen af hvilke problemstillinger, en eventuel mærkningsordning skal afhjælpe.

Bundgarnsfiskeri

Omtrent halvdelen af fiskere, der medvirkede i denne første periode af undersøgelsen er bundgarnsfiskere. Det varierer om de altid har fisket med bundgarn, eller om de har prøvet forskellige typer af fiskeri.

Stort set alle interviewede bundgarnsfiskere beklager, at bundgarnsfiskeriet lever på en stakket frist. De fleste betragter sig selv som sidste generation af bundgarnsfiskere, og de mener, at erhvervet uddør med dem. De kender i hvert fald ingen unge der kan tage over, når de selv holder op.

Halvdelen af de interviewede bundgarnsfiskere giver på forskellig måde udtryk for, at Dansk Fiskeriforening har svigtet dem. Udviklingen har overflødiggjort de små blå både. *“Selv vores egen formand har slået en streg hen over os”.* Nogle kan godt se dilemmaet, som Dansk Fiskeriforening står over for. Der er flere trawlfiskere end bundgarnsfiskere, og de er samtidig også de mere kapitalstærke, derfor er det logisk, at der bliver lyttet mest til dem. Det gør det dog på ingen på rigtigt, at underprioritere de små. Af alle interviewede fiskere, er det bundgarnsfiskerne som er mest optagede af de små lokalsamfunds død.

Fælles for alle interviewede bundgarnsfiskere er, at de selv betegner deres fiskeri for skånsomt, både i forhold til miljøet og i forhold til behandlingen af fisken: Bundgarnsfiskeriet er et faststående redskab, som selv bliver opsøgt af fisken, og som derfor ikke fisker bestandene ned. Derudover bliver det af størstedelen af bundgarnsfiskerne vurderet, at undermålere og andet udsmid har store chancer for at overleve, da det bliver sat ud med det samme, og da fiskene ikke er blevet skadet ved fangsten. Der er nogle få garn- og trawlfiskere som også nævner bundgarnsfiskeriet. De mener også alle sammen, at bundgarnsfiskeri hører til det mest skånsomme.

Den overvejende del af de interviewede bundgarnsfiskere gør af sig selv opmærksom på, at de gør sig umage med at sortere fiskene med det samme, og sætte de små fisk ud så hurtigt som muligt. En enkelt bundgarnsfisker nævner dog, at der findes bundgarnsfiskere som først sorterer under hjemturen og der er stor risiko for at disse fisk går til. Der er dog en generel enighed om, at det er yderst begrænset, hvad der **går til** af yngel og undermålere i bundgarnene.

Det fremhæves også af mange bundgarnsfiskere, at fiskene ikke drukner i garnene, som det kan ske ved garnfiskeri. Nogle få nævner dog, at bundgarnene skal røgtes tit, helst hver dag. Dette kan dog være svært i tilfælde af dårligt vejr. Et forslag er, at bundgarnene skal røgtes mindst hver 2. dag.

Alle interviewede bundgarnsfiskere nævner også den skånsomme behandling af fisken som et plus. Det giver en friskere og bedre fisk, da den ikke er blevet stresset eller skadet under fangsten.

Bundgarnsfiskeri foregår tæt ved kysten, og derfor vil fisken altid kunne sælges friskfanget, hvis det rette distributionssystem er til stede.

Det nævnes af nogle bundgarnsfiskere, hvis de absolut skal finde nogle negative sider ved deres fiskeri, at klemmeblyet som tynger garnene ned kan være problematiske set ud fra et forurenings-synspunkt. Nogle fiskere sætter gummi omkring blyet på pladser, hvor blyet skurer mod stenbund.

Derudover er nogle få optagede af svensker-garn som et alternativ til pælegarn, hvor bundgarnene er fæstet til pæle der slås ned i bunden. Svensker-garn er bundgarn som fastgøres til en metalramme, der er stationær på fiskepladsen. Nogle nævner at det sparer træ, andre at der skal bruges mindre brændstof til at fiske med svensker-garn, end hvis man bruger de traditionelle bundgarnspæle der skal fragtes ind og ud hver sæson. Endelig gør nogle fiskere opmærksom på med svensker-garn er der ingen pælestumper der skal sprænges væk. Derudover sparer det en del arbejde, at bruge svensker-garn.

Miljømæssigt forsvarligt:

- Ingen risiko for overfiskning.
- Ved udsmid er der stor chance for, at yngel og anden bifangst overlever.
- Lille brændstofforbrug.
- Brug af svensker-garn sparer træ

Miljømæssigt problematisk:

- Blylodder bliver slidt eller tabes.
- Hvis garnet ikke røgtes jævnlige (hver eller hver 2. dag) vil fisk gå til spilde.
- Større brændstofforbrug ved brug af pælegarn end svensker-garn.
- Sprængning af pæle.

Typer af problemer

Bundgarnsfiskerne orienterede sig mod de etiske overvejelser omkring dødt udsmid og mulighed for, at ynglen overlever. Det betragtes altså som skånsomt udfra et *ressourcemæssigt* synspunkt, fordi bestandene ikke kan fiskes ned ved denne metode, og fordi fiskene ikke lider unødvendig overlast i særlig grad.

Bundgarnsfiskeriet påvirker ikke bunden nævneværdigt, ud over når pælene slås ned og fjernes. Dog blev nævnt, at der nogle gange bliver brugt dynamit til at fjerne knækkede pæle. Bundmaling og anvendelsen af bly - som angår andre fiskeriformer end bundgarnsfiskeriet, men nævnes af bundgarnsfiskerne - må siges at høre til en *forureningsproblematik*.

Problemer ud over miljøproblemer

Bundgarnsfiskeriet er helt klart det mest skånsomme fiskeri, men også det mest trængte. Fiskerne mener, at hvis bundgarnsfiskeriet uddør vil det være et miljømæssigt tilbageskridt. Derfor kan man betragte alle bundgarnsfiskernes problemer som en slags barrierer for fortsat skånsomhed. Derfor en kort omtale af de særlige problemer som bundgarnsfiskerne har.

Bundgarnsfiskerne angiver forskellige grunde til, at de ser så sort på fremtiden: Ålepriserne er faldende, fangstmængden er for nedadgående og kvotesystemet begrænser indtægten fra torskefiskeri. Bestanden af skarver - eller ålekrager som bundgarnsfiskerne kalder den - er voksende og det giver problemer, fordi fuglene beskadiger eller æder fiskene i bundgarnene. Endelig nævnes, at pensum på fiskeriskolen ikke inkluderer bundgarn, og at unge der hænger på havnen skal på søsikkekursus før de kan få lov til at komme med ud og fiske lidt, så det er blevet sværere for unge at snuse til faget.

Flere af fiskerne vi har talt med vil gerne skifte til svenskergarn, fordi de er mere rentable: Der er ingen udgifter til dykkere og dynamit, man sparer arbejde og penge ved ikke at skulle slå pælene og tage dem op, og man undgår skader fra is og pæleorm. Disse bundgarnsfiskere er sure over at de - i modsætning til andre fiskeriformer - ikke kan få økonomisk støtte til en nødvendig omstilling og de mener ikke, at have adgang til samme finansieringsvilkår som andre fiskere. Fiskerne har ikke udtrykt sig om, at de vil kunne overleve på den merpris en mærkningsordning vil indbringe, men under en mærkningsordning kunne der måske gives støtte til omlægning - til køb af svenskergarn.

Krogefiskeri

Krogefiskeri blev ikke omtalt i alle interviews, så der er ikke så mange meldinger på det. Kun 4 af de fiskere vi mødte bruger liner. Krogefiskeriet betegnes som skånsomt og ingen omtalte denne form for fiskeri i nedsættende vendinger. Dog blev der peget på et par problemstillinger, det skete mest i forbindelse med sammenligning af garn og liners skånsomhed. En enkelt krogefisker nævner, at der fanges flere undermålere med ålekroge - der er små kroge - end med garn. En bundgarnsfisker mener, at der bider undermåls torsk på hver tredje ålekrog. En anden fisker fortæller, at han hiver linerne med hånden i stedet for på spil. På den måde kan man nemmere undgå skader på fiskene, så de kan sættes ud igen. Det skal også nævnes, at tabte kroge kan havne i fingeren på en garnfisker, når garnene hives op. Det er dog ikke større problem end at samme fisker mener, at krogefiskeriet skal gives helt frit.

Garnfiskeri

Lidt over en tredjedel af de interviewede fiskere var garnfiskere, evt. kombineret med andet fiskeri. En del af de andre fiskere har erfaring med garnfiskeri, men er i dag trawlfiskere eller bundgarnsfiskere. Det beklages, at der er færre fiskere nu, men garnfiskerne betragter ikke sig selv som en uddøende race, sådan som bundgarnsfiskerne gør det.

I modsætning til trawlfiskeriet er der ingen væsentlig forskel på hvad garnfiskerne selv og andre typer fiskere mener om garnfiskeriets skånsomhed, selv om garnfiskerne selvfølgelig har en mere detaljeret viden.

Det er ikke alle garnfiskerne, der kalder deres fiskeri skånsomt, men de ser heller ikke de store problemer i deres måde at udøve fiskerierhvervet på. De bekymrer sig mere om andre problemer. Det handler først og fremmest om de skader trawlerne forvolder på bestande, yngel, bund og så at de slæber igennem garnene, som før omtalt. Der peges også på, at garnbådene har lavere brændstofforbrug end trawlerne. Til gengæld nævner en fisker de mange garn der mistes som problematiske i forhold til den energi, der er gået til at fremstille dem.

Generelt ser fiskerne ikke deres fiskeri som særlig problematisk, og garnfiskeri betegnes i det store hele som skånsomt. Det der fremhæves med hensyn til garnfiskeriets skånsomhed er, at der ikke fanges ret meget yngel og undermålere, og at det der trods alt fanges har gode muligheder for at overleve genudsætningen. Nogle af fiskerne fortæller, at de står ved garnrullen og piller undermålere ud af garnet med det samme.

Der er dog nogle der påpeger, at når garnene er for snævre, kommer der flere undermålere. Det er dog ikke altid, at maskestørrelserne har indflydelse på fangsten af undermålere. Flere pointerer, at der ikke kommer flere undermålere i garn med mindre maskestørrelser end de garn hvor der er større masker, fordi mængden af undermålere også afhænger af hvordan garnet er ført. Det vil sige om garnet er konstrueret så maskerne er spændt ud eller mere slappe. Alligevel siger nogle af de samme fiskere, at de bruger større masker end det tilladte fordi de så ikke behøver at vride så mange småfisk ud af garnet. At bruge større masker betyder, at man kan gå efter de større og mere værdifulde fisk.

Garnfiskeriets skånsomhed er, til trods for generelt gode karakterer, ikke nogen selvfølge. Ikke alle røgter deres garn hver dag og denne praksis beklages af flere. *"Garnene skal ses til hver dag, nogle sætter så mange garn, at de kun ser til dem 1 gang om ugen, det er noget svineri."* Hvis garnet ikke bliver passet tilfredsstillende, vil nogle af fiskene dø (blive kvalt) inden garnet røgtes og dermed gå til spilde.

Det er dog ikke for alle et ufravigeligt princip, at garnene skal røgtes hver dag. Nogle af dem vi har talt med, lader garnene stå to eller flere dage ad gangen, hvilket både kan være af økonomiske, eller vejrmæssige årsager eller som udtryk for en bevidst strategi. I følge fiskerne er det ikke lige meget hvilken slags garn der er tale om. Flere lader so-garn stå i to dage eftersom vandet er koldt, og fisken dermed godt kan overleve to dage. En enkelt nævner, at han kan finde på at lade garnet stå lidt ekstra tid, fordi det nogle gange kan betale sig. F.eks. med pighvar, fordi deres gode lugtesans gør, at en hun kan trække mange hanner ind i garnet.

Nogle af fiskerne bekymrer sig derudover for det tryk der udøves på bestandene: *"Folk sætter garn overalt, der er ingen fredede områder mere"* og *"Garnfiskerne sætter flere og flere garn, så de ikke kan nå at se til dem. Nogle gange kan der gå 10-12 dage imellem røgtingerne. Der er kun rådne fisk i de net"*. Sådanne udtalelser viser, at skånsomhed altså ikke kun er et spørgsmål om hvordan der fiskes, men også hvor og hvor meget der fiskes. En fisker pointerer, at eftersom garnene står så tæt, kan de forhindre ynglen i at trække ud til havs, eller de store fisk i at gå længere ind i de indre farvande.

Udover den adfærd, som der ind imellem udtrykkes utilfredshed med, omtales også andre omstændigheder, som kan være problematisk ved garnfiskeriet. Det er problematisk at fange rognrødspætter og gydende fisk i det hele taget, men der gives ingen anvisninger på hvordan man kan undgå dette indenfor garnfiskeriet. Med hensyn til den almene forurening som fiskerne bidrager med under udøvelsen af deres erhverv, nævner nogle få garnfiskerne blyet på undertællen.

Der fanges indimellem sæler og marsvin i garnene, det omtaler et par fiskere som en mindre heldig ting. *"Jeg har aldrig fortalt min kone det, men jeg indrømmer, at der af og til går et marsvin i.... ja det er vel en cirka 4 gange om året."* siger en garnfisker.

Spøgelsesgarn, det vil sige garn som fiskeren har mistet, og står på bunden og fisker, nævnes kun af nogle få fiskere og de opfatter det ikke, som et stort problem. Begrundelsen er, at garnene hurtigt fyldes med rådden tang og falder sammen, så de ikke fisker mere. Et par stykker mener, at der snarere er tale om et moralsk problem end om et reelt miljøproblem. Desuden påpeger en del garnfiskerne, at man ikke mister sine garn med vilje og at det ofte er trawlerne, der sejler garnene i stykker. Fænomenet spøgelsesgarn omtales dog mere negativt af andre fiskere end garnfiskerne selv. Det er især trawlerne, der er irriterede over og nævner det som negativ påvirkning af miljøet at "der sættes og mistes flere og flere garn som bare driver rundt."

Miljømæssigt forsvarligt:

- Ødelægger ikke bund
- Fanger mindre yngel end trawlere
- Mindre energiforbrug end trawlere

Miljømæssigt problematisk:

- Garn står for længe
- Snævre garn giver stort udsnid
- For mange garn
- Spøgelsesgarn
- Fangst af sæler og marsvin
- Bly på undertællen

Typer af problemer

Det der optager de fleste omkring skånsomhed i garnfiskeriet handler om røgningen af garnene. Eftersom der allerede er regler, der påbyder garnfiskere at røgte deres garn hver dag, er det et spørgsmål om, at fiskernes adfærd omkring det at røgte garn er problematisk. Mange betegner garn der står for længe som svineri, men der er faktisk ikke rigtig nogen, der udtaler sig om, hvorvidt det er et stort antal fisk der går til spilde eller ej. Vi er derfor ikke klar over, om fiskerne mener, at der er tale om et *etisk problem* eller om det reelt er et *ressourcemæssigt problem*.

Det bliver nævnt, at snævre garn giver stort udsnid. Når der fanges meget yngel kan det skade bestandene, og der er her tale om et *ressourcemæssigt problem*. Dette er også tilfældet med problemer omkring for mange garn. Fisken får ikke fred og der kan være risiko for overfiskning. Spøgelsesgarn er først og fremmest nævnt som ressourceproblem eller etisk problem, men ses også som et *forureningsproblem* (som affald i havet) og som et *energimæssigt problem*, da det kræver energi at fremstille nye net.

Fangsten af sæl og marsvin ses egentlig ikke som et miljømæssigt problem. Det formodes mere at være et *etisk problem*, da de færreste bruger de døde dyr, men der mærkes ikke den store bekymring for bestandene. Blytæller må - i lighed med problematiseringen af brugen af blylodder i bundgarnsfiskeriet - betegnes som et *forureningsproblem*.

Trawlfiskeri

Der er mange variationer af trawlfiskeri, trawlfiskeriet kan på ingen måde bedømmes som et ensartet fiskeri, og skånsomhedsproblemerne er tydeligvis forskellige inden for trawlfiskeriet. Meldingerne fra fiskerne er, at nogle former for trawlfiskeri godt kan foregå på en skånsom måde, og andre former ikke kan.

Vedrørende trawlfiskeriet er der bestemt ikke de samme entydige meldinger som vi mødte omkring bundgarnsfiskeriet. Det skyldes til dels de interessenmodsatninger, der nødvendigvis er mellem store og små fiskere og mellem bundgarnsfiskere og trawlere, men måske i højere grad, at trawl ikke bare er trawl. Fiskerne skelner mellem flydetrawl og trawl, der går på bunden, og indenfor bundtrawl skelnes yderligere mellem tre typer. **Bomtrawl** har store jernkæder på underkanten som hvirvler fisken op fra bunden. **Bobbintrawl** også kaldet bobletrawl, har ikke nær så store kæder, men er kendetegnet ved at have store hårde gummiskiver/bolde på undertællen. Skiverne fungerer som hjul, så man undgår, at trawlen sætter sig fast i stenrev, men kan skubbe sten foran sig, indtil de "kører over" på hjulene. Trawl til glat bund har kun ganske små hjul og ingen kæder. Der skelnes også til en vis grad mellem store og små både/grejer, hvilken maskinkraft båden har, og hvilken målart, der er tale om.

På grund af variationen inden for trawlfiskeriet har det været svært at tale om konkrete kriterier med fiskerne. Når vi har lagt op til at snakke om hvad der er et skånsomt trawlfiskeri, har samtalen tit hurtigt drejet over i historier om, hvad der i hvert fald ikke er skånsomt. Der foreligger kun få direkte udsagn om, hvad der kan betegnes som skånsomt trawlfiskeri, og der er ikke kommet så mange konkrete forslag til hvordan trawlfiskeriet kan gøres mere skånsomt. Analysen af interviewene har derfor mere drejet sig om, at finde frem til hvilke former for trawlfiskeri som fiskerne ikke mener kan kaldes for skånsomt.

Trawlfiskeriet kom ofte op som emne med fiskere der ellers ikke bedriver trawlfiskeri. Fiskerne udtaler sig generelt meget negativt om bom- og bobletrawl, mange mener ligefrem at begge fiskeriformer skulle forbydes. Nogle få nøjes med at ønske dem begrænset til områder langt fra kysten. Bobletrawl bliver af en stor del af interviewede fiskere beskyldt for at ødelægge bund og stenrevne og dermed, tilføjer nogle, ynglepladserne. De af fiskerne, der nævner bomtrawl er alle enige om, at det er et belastende fiskeri, i og med det tager revl og krat med op.

Omkring trawlfiskeri generelt er holdningerne mere nuancerede. En del skelner mellem boble/bomtrawl og trawl på glat bund. Blandt dem er der ofte den holdning, at trawlfiskeriet *kan* være i orden, hvis det foregår på glat bund, og hvis der bruges nogle redskaber der begrænser fangsten af yngel. Den store fangst af yngel var genstand for mange forargede bemærkninger, og de kom ind på dette emne var alle enige om, at udsnid fra trawlfiskeriet ikke overlever.

Derudover nævnes det, at trækraften skal reduceres, og nogle få påpeger, at træktiden skal begrænses. En enkelt ønsker trawl helt udfaset af fiskeriet. En lidt ambivalent holdning er, at mange tilkendegiver at trawlfiskeriet påvirker andre former for fiskeri indirekte ved at fjerne fiskeressourcen eller skræmme/sprede fiskene. De færreste mener dog, at trawlerne direkte påvirker deres egen mulighed for at fiske, udover at klager over, at der er trawlere som slæber i deres garn.

En af grundene til den store bitterhed omkring trawlfiskeriet, som kunne bemærkes hos stort set alle fiskere (der var et par enkelte undtagelser), gik dels ud på, at trawlfiskerne omgår hensigten med bestemmelserne for motorkraft i bestemte områder, det vil sige bruger flere hestekræfter end hvad der er tilladt. Det betyder, at de kan slæbe mere og tungere grej, samt at trawlet kan slæbe hurtigere over bunden og dermed ødelægge mere, og især, at trawlerne trænger ind i områder hvor der er trawlforbud. Desuden havde fiskere i havne, hvor der også lå trawlfiskere, ofte et udmærket forhold til de lokale trawlfiskere, men var bitre på de store trawlere som "trænger ind i områderne". Nogle fiskere udtrykker dog også forståelse for trawlfiskernes økonomiske situation, som presser dem til at fiske mere end godt er.

En del fiskere, både bundgarnsfiskere og garnfiskere giver direkte udtryk for, at trawlfiskeriet, især bom- og bobbinstrawl påvirker deres eget mere passive fiskeri. Først og fremmest bliver stenrevne ødelagt og bundforholdene ændret. Det betyder, at ynglepladserne ødelægges, og der bliver færre fisk til rådighed for andre fiskere, som er afhængige af vejret og faste pladser. Desuden skræmmer trawlfiskeriet fiskene, så de spreder sig. *"Vi kan kun som garnfiskere få noget ud af sildefiskeriet, hvis de kommer i stimer"*. Derudover kritiseres trawlfiskeriet for at ødelægge mange garn ved at slæbe igennem dem. Det største kritikpunkt går på, at de tager ynglen. Udsagn som *"de tager al den yngel, som vi skal leve af"* og *"vi kan ikke være her for dem"* og *"...og så ødelægger de vores fiskemuligheder"* siger noget om hvordan en del fiskere føler deres levebrød truet af trawlfiskerierne. Det er især bobbinstrawl, der står for skud. Som én gør opmærksom på, havde han ingen problemer med at fange torsk, men efter der begyndte at komme rulletrawlere (bobbinstrawl) i de samme områder, er der ikke længere tilstrækkeligt med torsk. Der er kommet en helt anden mentalitet i fiskeriet, som er ødelæggende for fiskeriet i sig selv, men også for at man kan gøre noget ved problemerne. Det gælder om at fiske effektivt, og det ødelægger mulighederne for dem, der har et mere passivt form for fiskeri.

Trawlere om trawl

Der er fire trawlere og fire kombibåde, der fisker med både trawl og garn, med i undersøgelsen. To af trawlerne har været så store, at de ikke nødvendigvis hører med til Landsforeningen Levende Havs definition af kystfiskere, men det skønnedes at for at kunne medtage eller udelukke nogle typer af fiskeri, måtte også de deltage i undersøgelsen, i det mindste som repræsentanter for de store både. Trawlerne betegner ikke uden videre deres eget fiskeri som skånsomt. Kun en enkelt fisker siger, at han ingen skade gør. Selv om nogle kommer med meldinger om, at trawl er en miljømæssig forsvarlig fangstmetode, kommer de fleste også med bemærkninger, der for os at se udtrykker, at de selv har betænkeligheder ved trawlfiskeriet.

Betænkelighederne kommer til udtryk på to måder. For det første er der udsagn om de adspurgtes dårlige økonomi eller kollegaernes øgede fiskeriindsats, som gør, at de i mange tilfælde føler sig presset til at gøre ting de ellers ikke ville have begyndt på, for eksempel at slæbe dobbelt (når to både slæber en trawlpose ud mellem sig.) eller at køre i sten (at trawle på stenbund).

Den anden type udsagn er, at der fiskes for voldsomt. Det slutter vi ud fra udsagn som *"...Vi kører hårdt og brutalt på de samme pladser hele tiden, lad os dog holde fri i weekenden..."* De fleste giver mere eller mindre klart udtryk for, at der er et eller andet galt, men kun en enkelt siger åbent og gentagende gange, at det han laver er "noget lort". Han har den opfattelse, at alle fiskere inderst inde godt ved, at den måde de fisker på er problematisk, men at det ikke er noget man snakker om.

Selv om de interviewede trawlfiskere alle mere eller mindre åbenlyst giver udtryk for, at de ikke er helt tilfredse med den måde deres fiskeri foregår på, så har vi også flere gange hørt, at *“det ikke kan betale sig at fange den sidste fisk”*. Det mener vi skal forstås på den måde, at der vil altid være fisk og fiskere. Bestandene har svingende størrelse på grund af variation i de naturlige forhold og fiskeritrykket, men det kan ikke lade sig gøre at udrydde fisken, for økonomien vil regulere det hele - den sidste fisk vil være for dyr at fange. Skulle det mod forventning vise sig, at økonomien ikke kan regulere fiskeriet er der en stærk tro på, at så vil myndighederne gribe ind med begrænsende foranstaltninger. Heri ligger også en anden ting, vi har fornemmet nemlig, at miljøproblemerne og de praksisser man har i dag ikke er de problemer trawlfiskerne opfatter som de væsentligste. Det er de økonomiske bekymringer.

De interviewede trawlfiskere giver udtryk for, at trawlfiskeriets skånsomhed afhænger af hvilket grej man bruger og hvor man fisker. At trawle på glat bund, bliver betragtet som et skånsomt fiskeri. *“det er godt at der bliver rodet lidt op i sandbunden”* er en holdning flere giver udtryk for. Det fremføres, at trawlerne hvirvler føde op til fisken, fisken forsvinder ikke fra områder, hvor der er trawlet, den kommer dertil.

Derimod tager flere trawlere meget kraftig afstand fra brug af **bobbinstrawl**. *“Bobler er noget lort”, “Det skulle aldrig være opfundet”* er de udtryk, der bliver brugt. Bobbinstrawlerne graver deres egen grav, fordi de ødelægger ynglen, havbunden og gydepladserne. Bobbins vælter stenene rundt og udjævner de rev hvor fisk og yngel ellers kan gemme sig. Det kan ses på ekkoloddet, at stentoppene bliver mindre efterhånden. *“Hvis vi bliver ved som nu et par år endnu, så kan vi begynde med mindre skiver fordi vi har jævnet det hele.”* lyder en melding.

Nogle forsvarer også bobbinstrawleri, men ingen bedyrer, at det er uskadeligt. De fremførte argumenter drejer sig om at få penge og ikke rødme (tang) i posen: Hvis det var sådan, at man kun måtte fiske i områder med glat bund, ville der ikke være fisk eller plads nok til alle trawlere.

Bomtrawl burde forbydes de ødelægger alt, siger flere, og ingen forsvarer bomtrawl. Det skal dog også siges, at eftersom bomtrawl er forbudt i de områder, som er blevet besøgt i denne første del af undersøgelsen, har de færreste af de interviewede fiskere direkte kendskab til praksis ombord på en bomtrawler. Der er dog nogle få, der har haft hyre på bomtrawlere.

Med hensyn til **flydetrawl** skulle man tro, at bekymringen for bunden og gydepladserne ville frikende dette redskab, men flere er skeptiske overfor, at flydetrawl stresser og spreder fiskene, og at der bliver fanget gydende torsk. Dette sidste til trods for, at biologerne ifølge fiskernes udsagn ikke mener, at fangsten af gydende fisk har alarmerende indflydelse på bestandene.

De former for trawlfiskeri, som bliver kritiseret mest er åle-, hummer-, sildetrawl samt industritrawl. I Femmern Bælt hvor der fanges ål, kritiseres det tilladte åletrawl kraftigt. Der fanges ål med sildetrawl eller det der ligner, der udover at det er småmasket er konstrueret til at fange fisk i stimer og når denne form for net bruges til at fange ål, er der *“kæmpeængder af små torsk som bifangst”*.

Sildetrawl får også en skarp kritik. En trawlfisker som selv har trawlet efter sild siger, at det vil han ikke være med til længere, for det er simpelthen for groft, at 2/3 del af fangsten er undermålstorsk.

Hummerfiskeriet nævnes kun af to fiskere, men får også hårde ord med på vejen. Det pløjer havbunden mener den ene. F.eks. er bunden omkring Anholt pløjet helt ned.

Bortset fra bobbins- og bomtrawl er den form for trawlfiskeri som flest kritiserer industritrawl. Industrifiskeriet kritiseres for at gribe ind i fødekæden ved at gøre store indhug i de pelagiske fiskebestande, så andre arter ikke har føde nok. Det efterfølgende udsnid forbindes af en enkelt med iltsvind.

Energi

Trawlernes høje energiforbrug i forhold til andre fiskeriformer, nævnes af flere trawlfiskere som et miljøaspekt, men ingen siger for eksempel om de synes, der er en rimelighedsgrænse for, hvor meget diesel man må bruge for at fange en bestemt mængde fisk, hvor langt ud man må sejle eller motorens størrelse.

En mener klart, at færre restriktioner ville gøre det muligt at spare brændstof, fordi den enkelte vil kunne planlægge sit fiskeri bedre og derfor tjene de samme penge med færre eller kortere rejser. - Eller lidt skarpere formuleret - de mange restriktioner gør, at fiskerne farer frem og tilbage mellem Gedser og Skagen for at få lidt fisk i posen, hvor det nu er tilladt at være i denne uge.

En anden udbryder, at økologisk fiskeri - så skal man vel bruge sejl eller ro. Dette kan opfattes som en problematisering af energiforbrug som forureningskilde eller også var det et billede på, at han opfatter økologi som en "tilbage-til-jordhulen" filosofi.

Bomtrawlerne og de store trawlere kritiseres kraftigt af en tredje trawlfisker for deres store energiforbrug. Han mener, at en løsning kunne være at give støtte til at mindske energiforbruget, så ville de allerstørste energislugere blive begrænset, men hvordan denne støtte skulle foregå kommer han ikke ind på.

Den største bekymring omkring energiforbruget er nu ikke vedrørende dieselolien bidrag til drivhuseffekten, men i forbindelse med de skader som stort tungt grej og den høje fart kan forårsage på yngel og bund. I den forbindelse er der flere som nævner de store motorer eller båd størrelser og overtrædelserne af reglerne om begrænsningerne i hestekræfter som problematiske, og så lige i forbifarten, at det jo også bruger meget energi. Dette betyder ikke desto mindre, at energiproblematikken også er en del af "skruen uden ende" - de mange investeringer i mere effektive grejer.

Hensyn til bundforhold

At grejerne går på bunden nævnes som neutralt i forhold til sandbund. Få anser det dog som noget positivt, da de ser, at det kan have en gavnlig effekt at rode lidt op i sandet - det hvirvler føde op og lokker fisk til. I forhold til stenbund ses det som problematisk at rode rundt. At bobbinstrawlere og bomtrawlere kører på stenbund kritiseres kraftigt af de interviewede trawlfiskere for, at det ødelægger ynglepladser og gemmesteder.

Hensyn til yngel

I alle interviewene er spørgsmålet om yngel berørt, men graden af bekymring er forskellig. En medgiver, at trawl fanger undermålsstorsk, uden at give en mening om det, mens andre meget indignerende fortæller om trawlere, hvor halvdelen eller mere af fangsten må smides ud som døde undermålere/yngel. En enkelt siger, at han ikke fanger særlig meget yngel, men det kom ikke frem hvor meget "ikke særlig meget" var, eftersom han bruger trawl med selektionsvinduer, der tillader undermålere at undslippe og han mener, at de virker godt. At skåne ynglen kædes ikke blot sammen med grejernes sorteringsevne, men også med de tunge grejers udjævning af stenbund og grejerne i forhold til hvilket område man fisker i.

Dem vi har spurgt mener, at selektionspanelerne virker, men der kunne godt bruges mere udvikling inden for det felt. Fra to interviews lyder det samstemmende, at hvis man slækker i trækket på trawlen inden den hives om bord, vil maskerne åbnes, så ynglen kan smutte ud. Man kunne også hale ind i mindre portioner, så man kan nå at pille undermålerne fra.

Det kunne altså godt se ud som om, der ikke alene er tale om et problem med trawlens størrelse og udformning, men også hvordan de anvendes. At trawlere spreder fiskestimerne og tager fisken fra kystfiskerne og sejler deres garn i stykker bliver også nævnt af trawlerne selv.

Arbejdsmiljø er også blevet nævnt i forbindelse med det sidste spørgsmål: "*Hvad nu hvis du var fiskeriminister...*", hvor der lægges op til, at fiskeren tilkendegiver hvilke problemer der for ham er de vigtigste i erhvervet. I denne forbindelse blev udtrykt ønske om, at nybygning igen blev muligt, idet større både ville give et bedre arbejdsmiljø.

Miljømæssigt forsvarligt

- Halvdelen af de interviewede betegner trawl på glat bund, med selektive redskaber og passende størrelse og motorkraft som skånsomt.
- Enkelte mener, at trawl på glat bund vender bunden og skaffer føde til fiskene.

Miljømæssigt problematisk

- Fangst af store mængder yngel, hvilket giver meget dødt udsmid.
- Nogle typer trawl ødelægger bund, stenrev og gydepladser
- Spredt fiskestimer
- Stort energiforbrug
- Ved flydetrawl fanges mange gydefisk
- Trawl påvirker det mere passive fiskeri

Typer af problemer:

De forhold der blev problematiseret i interviewene er først om fremmest bevarelsen af ressourcen. Det kommer til udtryk ved, at man bekymrer sig for ynglen, begrænsning af udsmiddet og overfiskning. At det er fisken som ressource der er bekymring for understreges af, at bomtrawl og bobletrawl kritiseres for at vælte sten og ødelægge ynglepladser, hvorimod trawl på glatbund ikke menes at være problematisk, fordi den ikke ødelægger gemmesteder. Det er altså ikke i forhold til bundens flora og fauna generelt der argumenteres, men i forhold til *ressourceproblematikken*.

Fangst af gydefisk, som af nogle få karakteriseres som skånsomt, fordi de primært bliver fanget ved flydetrawl, der ikke påvirker bunden, men som ellers generelt får hårde ord med på vejen orienterer sig også omkring *ressourceproblematikken*.

Energiforbruget karakteriseres både som problematisk i sig selv (formodentlig tænkes der på CO₂ bidrag til drivhuseffekten) og i forhold til, at man med store motorer kan fiske for meget og skade bund og yngel. Der er altså både tale om et *energimæssigt problem* og i forhold til *ressourceproblematikken*.

Derudover nævner omkring en 1/4 af de interviewede fiskere, at trawlfiskeri påvirker deres eget mere passive fiskeri. At de mere skånsomme former for fiskeri bliver påvirket har umiddelbart både karakter af en *ressourceproblematik*.

Snurrevodsfiskeri

Snurrevod er kun flygtigt berørt på denne første del af undersøgelsen, eftersom vi ikke talte med nogle snurrevodsfolkere. Kun få af de interviewede fiskere omtalte snurrevodsfolkere. Dette omtaltes generelt som et skånsomt fiskeri, der lander en førsteklases fisk og har lavt energiforbrug. Dog nævntes det, at nogle snurrevodsfolkere benytter meget tykke tove, som kan sæbe henover bunden og forårsage nogle af de samme typer skader som trawlfiskeri.

Notfiskeri

I en stor del af interviewene blev der talt om notfiskeri. Den generelle stemning omkring emnet var negativ og ingen betegnede notfiskeriet som direkte skånsomt. Noterne tager hele stimer ad gangen og enkelte har den opfattelse at fiskeri med not har ført til, at hele stammer af sild og makrel er blevet opfisket. Det skulle dreje sig om de stammer som normalt trækker ned i Storebælt. Nogle steder er også brislingen forsvundet.

Et par enkelte trawlfiskere mener dog ikke, at notfiskeri er specielt problematisk. Der er ikke så meget udsnid og de tror ikke på at det kan betale sig at fange den sidste fisk. De mener, at fiskeriet regulerer sig selv.

Miljømæssigt forsvarligt

- ingen

Miljømæssigt problematisk

- Gør indgreb i fødekæden
- Mistanke om at hele stimer (stammer) kan blive opfisket
- Det store udsnid kan medføre iltsvind

Typer af problemer

De problemer der omtaltes vedrørende not- og skidtfiskeri omhandler alle *ressourceproblematikken*, bortset fra mistanken om iltsvind, som mere hører ind under en *forureningsproblematik*.

Fælles for alle fiskerier

I undersøgelsen har der været udsagn omkring visse forhold i fiskeriet som har betydning for et mærke. Disse forhold knytter sig ikke til et bestemt fiskeri, men kan opfattes som pejlinger på generelle kriterier for et eventuelt miljømærke. De efterfølgende afsnit skal ses som en opsamling af disse forskellige pointer.

Distributionssystem

I forbindelse med undersøgelsen er der ikke spurgt nærmere til hvordan distributionen af den mærkede fisk skal foregå, men der er kommet en række meldinger om, at distributionen ikke vil være så ligetil endda. Der er kun meget få opkøbere på markedet for fisk på Sjælland og Lolland-Falster og situationen betegnes af mange som et monopol. Der er ingen konkurrence og det giver lave priser. Den pågældende aftager holder ikke de helt friske fisk adskilt fra mindre friske og giver ikke ekstra betaling for friskhed eller kvalitet. Det er en del af de mindre fiskere fortørnede over.

Flere omtaler, at de selv eller andre som et alternativ har sluttet sig sammen om at sende fisken på auktion i Esbjerg, hvor der er bedre priser og hvor fisken sorteres og afregnes efter kvalitet. Mange af de interviewede små fiskere ønsker sig auktionerne tilbage.

En melding lyder, at hvis der skal laves en mærkningsordning kræver det et nyt distributionssystem. I forbindelse med den førnævnte utilfredshed med priserne for kvalitetsfisk, har en del af de små fiskere ikke tillid til O.V. Jørgensen, der er deres opkøber i dag, og undervejs er der kommet spontane forslag om fælles opsamlingspladser for små lokaliteter og en samlet transport til auktion. Systemet skal dog ikke give fiskerne mere arbejde, det skal være nemt for dem. Barrierer for opbygningen af et mærke og dertil hørende distributionssystem ser fiskerne i de stærke økonomiske interesser i branchen. Fiskeriforeningen og fiskeindustrien frygtes ikke at ville støtte initiativet.

Forslagene om et nyt distributionssystem støttes ikke af alle. Nogle fiskere ønsker at beholde det eksisterende system for at undgå for mange nye led og interesser, det mener det vil resultere i større omkostninger. Et forslag er, at den enkelte fisker får en licens til et miljømærke, som kan følge fisken på auktion.

Skånsomhed/kvalitet

I en stor del af interviewene står skånsomhed og kvalitet som to sider af samme sag. På spørgsmål om hvordan mærket skal se ud eller hvordan de vurderer det siger næsten en tredjedel - ikke alle er blevet spurgt - at man hellere skal satse på kvalitet/frisk fisk eller de taler om mærket som et mærke for frisk fisk: *"skånsomt fiskeri er større fisk, bedre kvalitet og bedre priser"*.

Om skånsomhed og kvalitet er uløseligt forbundet eller det blot fremtræder sådan, fordi de fiskere der omtaler det, er mere optagede af kvalitet end af miljøspørgsmål, er ikke nemt at afgøre. Det er påfaldende, at stort set samtlige fiskere vi har talt med, selv bringer fiskens kvalitet på banen. Når fiskerne taler om kvalitet, så refererer de til, at fisken skal være levende eller meget frisk. Den må ikke have mærker efter redskaberne og skal ligge pænt i kassen. Kødets smag og fasthed fremhæves også

Nogle mener godt, at økologi kan være et salgsargument, mens andre tøver og flere giver direkte udtryk for, at et kvalitetsmærke vil være at foretrække: *"Hvad skal man kalde det hvis man skal have et mærke?"* spurgte vi. Fiskerne gav bud som *"havfanget fisk"*, *"frisk fisk"*. De nævnte ikke *"økologisk"* eller *"skånsom"* selv om der tidligere var talt om skånsomhed i forbindelse med miljø. Det er et eksempel på en mere indirekte melding.

Om sammenhængen mellem miljøhensyn og kvalitet siges det, at fangstmetoden kan give en dårligere kvalitet. Fiskerne siger det ikke direkte, men det giver sig selv, at de store havgående både, som kritiseres for at være ikke-skånsomme, ikke kan lande fisk hver dag, og med mindre at fisken er blevet kølet korrekt ned, kan det gå ud over kvaliteten. Skånsomhed og kvalitet kan altså hænge sammen ved, at et friskhedskriterium afholder fiskerne med de lange togter fra at få mærket.

De fleste fiskere skelner ikke skarpt mellem skånsomhed og kvalitet, men to mener, at en skånsomt fanget fisk sagtens kan være af dårlig kvalitet eller at en kvalitetsfisk kan være fanget med grove metoder.

Begrebsforståelse

Når talen falder på et mærke for økologisk fisk, fremkom der bemærkninger så som *"Økologi har ikke noget med friskhed at gøre... økologi har noget at gøre med hvad fisken har fået at spise og det kan man jo ikke kontrollere"*. Det, at der blandt de interviewede fiskere fokuseres på hvad fisken har fået at spise, mener vi helt klart stammer fra kriterierne for økologisk husdyrbrug, hvor dyrene hovedsagelig får usprøjtet foder, ikke medicineres forebyggende og der er regler for fodersammensætning.

Dette regelsæt for det røde Ø-mærke kender fiskerne til i forskelligt omfang naturligvis og er det mange fiskere umiddelbart forbinder med ordet økologisk. De siger også, at det man ikke kan kontrollere hvad fisken har spist og heri ligger en udtalt forventning om, at mærkningskriterier for økologi skal kunne kontrolleres. Eftersom fisken svømmer frit, kan føden ikke kontrolleres og altså er begrebet økologisk fisk absurd. Hvis man oven i referencen til et ikke-sprøjtet og mindre medicineret landbrug lægger fiskernes bekymring for forureningen af havet, så kan det, at man ikke kan kontrollere fiskens føde også referere til, at den måske indeholder skadelige stoffer. Det vil sige økologisk fisk betyder for fiskerne giftfri fisk.

Kun to forbinder ordet økologisk med andre ting, det ene er dyreetik - fisken lider uanset fangstmetode - det andet aspekt er energi. Nogle gange blev det af os påpeget, at fiskerne ikke kan tage ansvar for forureningen af havet og det væsentlige må være at gribe mindre ind i økosystemerne, og det kunne nogle godt se ideen i. Et par enkelte gør i forbindelse med snak om barrierer for mærket opmærksom på, at fiskeri og landbrug har forskellige problemer.

Selv om fiskernes umiddelbare forståelse af begrebet økologisk fiskeri referer til landbrugets husdyrhold så mener de helt tydeligt - med undtagelse af de tre, der selv har hav/dambrug, at fiskeopdræt, der også er en slags husdyrhold, på ingen måde er skånsomt eller økologisk. Begrundelserne er, at opdrætsfisk går så tæt, at de får sår og skrammer. De medicineres og får foder med farvestof. Desuden er en havfanget fisk mere spændstig og fast i kødet end en burfisk, og kødprocenten er større.

Denne spontane reference til, at økologi betyder en giftfri fisk, er en vigtig pejling, men den mudrede kommunikationen om de forskellige fiskeriers miljøbelastninger så meget, at vi valgte at bruge ordet skånsomt i stedet for økologisk. Begrebet skånsomt fiskeri er imidlertid heller ikke entydigt. Undervejs blev vi opmærksom på, at skånsomhed kan betyde at tage hensyn til havmiljøet, men det kan også betyde nænsom behandling af fangsten for at sikre kvaliteten.

Forbrugernes rolle

Fiskerne er bekymrede for, om forbrugerne vil købe den mærkede fisk. Det har flere begrundelser. Den vægtigste er, at folk ofte, i købet af fisk, går efter prisen. Folk har ikke tid og kendskab til tilberedning og lyst til at spise fisk. Det skal være nemt og billigt - f.eks. fiskepinde fra dybfrosten. Nogle af de interviewede fiskere mener, at folk skal "opdrages" hvis mærket skal lykkes fordi *"De ved ikke hvordan en fisk skal smage"*. De fiskere der har udtalt sig om forbrugerne, mener ikke, at forbrugerne har tilstrækkelig kendskab til hvad der er en kvalitetsfisk. Nogle få mener dog, at folk vil have fisken levende og to fiskere omtaler kontakten til forbrugerne på havnen meget positivt og er stolt over at kunne levere et kvalitetsprodukt.

Maskestørrelse og mindstemål

Mange gange var vi inde på, om maskestørrelserne skulle sættes op. Flere fiskere mente, at det ikke ville være nok, og det var der to grunde til. Om den første siger en fisker: *"Der er ikke meget yngel og fisk under mindstemålet. Der er større bifangst ved større maskestørrelser da fiskene bliver snoet ind i garnene. Ved 55 -60 mm halvmaske render det meste yngel igennem"*. Det bekræftes af flere andre fiskere, at mindre masker sorterer bedre end de større. Den anden grund var, at maskerne kan strækkes. Derfor ville en større maskestørrelse ikke nødvendigvis have positiv effekt på bestandene.

For at løse problemer omkring bestandenes bevaring, må mindstemålene også sættes op. Enten i forbindelse med at maskestørrelsen bliver sat op, eller som initiativ alene, da det må være op til fiskerne selv at justere maskestørrelsen ud fra det nye mindstemål og deres kendskab til de lokale forhold og årstiden. Argumentet for, at større mindstemål og større maskestørrelse skal følges ad er, at mindstemålet alene ikke forhindrer en stor mængde yngel og efterfølgende udsmid.

I den forbindelse skal vi nævne at en enkelt fisker omtaler det, at bramme garnene som meget problematisk. At bramme betyder, at fisk over målet pilles ud og garnet opbevares i en tæt beholder et par dage. Når det sættes ud igen, skyldes de nu opløste undermålere hurtigt ud. Man sparer tid med at pille undermålere ud og kan således sætte småmaskede garn og fange mere på den samme tid, men man lader også langt flere undermålere gå til spil. Det skal dog dertil siges, at vi kun har hørt det at bramme omtalt af en enkelt fisker, og flere andre giver udtryk for, at de ikke vil fiske med småmaskede garn, fordi det tager så lang tid at pille undermålere ud.

Adspurgte hvad mindstemålet for torsk *burde* være, svarede mange interviewede, 40 cm istedet for de nuværende 35 cm. På den måde kan fisken have gydet nogle gange inden fangsten. En fisker siger: *"kvalitetsmæssigt er en torsk på 35 cm i orden, men vil man bevare en bestand, må man gi' og ta' "*. At sætte mindstemålene op, ville være en mere effektiv måde, at få fiskere til at bruge deres net anderledes, da er irriterende at hælde halvdelen af fangsten ud, fordi den er ulovlig at lande. En enkelt udtrykte dog modstand mod at sætte mindstemålet op, fordi det vil forhindre ham i at fange de små 5'er torsk, som er en del af hans indtægtsgrundlag.

Opsamling

Under denne 1. delundersøgelse af danske kystfiskeres pejlinger på et skånsomt fiskeri har de interviewede fiskere udtalt sig om en del emner, som ikke direkte, men indirekte har en forbindelse til handlemønstre som ikke kan anses for særlig skånsomme i fiskeriet. Det har primært drejet sig om:

- interessekonflikter mellem forskellige former for fiskeri
- kritik af kvoteordningerne
- kritik af den eksisterende fiskerikontrol
- problematiske personlige økonomiske forhold
- kritik af fritidsfiskeriet
- tabet af lokal fiskerikultur

Fælles for de interviewede fiskere er en holdning om, at de ikke selv ser sig i stand til at ændre på disse problematiske forhold som de har lagt frem i interviewene. Der håbes på løsninger fra myndighedernes side, til trods for, at der samtidig er en grundlæggende mistillid til de relevante politikere og embedsmænds kompetence.

Udover de ovennævnte problematikker som ikke direkte er holdninger om skånsomhed i fiskeriet, er forskellige fiskeriformer blevet diskuteret. Generelt anses bundgarnsfiskeri og krogfiskeri som meget skånsomt i den form det eksisterer i dag. Dog frygter bundgarnsfiskerne, at erhvervet er uddøende.

Garnfiskeri bliver også af de fleste betegnet som skånsomt, men der er dog alligevel en del kritik af adfærden i forbindelse med garnfiskeriet. En af de ting som blev understreget var hvor længe garnet skal have lov at stå imellem røgtingerne. Når garnet står for længe, anses det for uetisk, i og med at fisk går til spilde. De fleste mener, at garnene som minimum skal røgtes hver dag. Dog pointerer nogle garnfiskere, at fisker man efter bestemte arter, som f.eks. pighvar, hvor vandet er koldt, kan man lade garnet stå i to døgn. I forbindelse med garnfiskeriet er der ofte blevet talt om maskestørrelser og mindstemål, selvom dette ikke udelukkende knytter sig til garnfiskeriet. Generelt mener mange, at en kombination af, at øge både maskestørrelse og mindstemål var nødvendigt, hvis virkningen skulle være effektiv. Mange mente, at mindstemålet for torsken kunne sættes op til 40 cm i stedet for de nuværende 35 cm.

Snurrevodsfiskeri og notfiskeri blev ikke diskuteret meget. De udtalelser, der er kommet betegner generelt snurrevodsfiskeri som skånsomt, mens notfiskeriet bliver kritiseret for at opfiske hele stammer. Der har dog ikke været indgående kendskab til disse fiskeriformer blandt de fiskere som blev interviewet, derfor var udtalelserne omkring dem lidt vage.

Med hensyn til trawlfiskeriet er der lidt mere divergerende opfattelser. Ud fra de udtalelser vi har fået fra de interviewede fiskere, tyder det på, at dobbeltslæb, bom-, bobbin- og flydetrawl generelt ikke anses for skånsomt i fiskerikredse, samt at industrifiskeriet også bliver anfægtet. I de områder hvor der er erfaringer med silde- og åletrawl er der også en kraftig kritik. Nogle mener, at trawl på glat bund må siges at være i orden i et skånsomhedsperspektiv, men andre (primært bundgarnsfiskere) påpeger dog, at al trawlfiskeri indirekte påvirker deres fiskeri, i og med at trawlfiskerne fanger de fisk, som ellers ville være gået i deres net, eftersom trawlfiskerne jager fisken aktivt.

Udover at berøre fiskeriformerne har interviewene også drejet sig om mærkningsordningen som ide. I den forbindelse er følgende emner ofte dukket op:

- Distributionssystemet
- Vanskeligheder ved at skelne mellem skånsomhed og kvalitet
- Forståelse af begrebet økologisk fisk
- Forbrugernes rolle

Perspektivering

I forlængelse af undersøgelsens formål, om grundlag for valg af handlemuligheder, og det videre arbejde i forbindelse med en mærkningsordning for fisk, vil vi diskutere nogle forskellige ideer i forbindelsen med mærkning af fisk..

Arbejdsgruppen i Landsforeningen Levende Hav har besluttet, at arbejde for et blåt Ø-mærke til fisk, men i interviewene har fiskerne givet udtryk for forskellige indstillinger til og overvejelser om en mærkningsordning. Selve rapporten har givet nogle bud på skånsomhed fra fiskerne, men mærket må nødvendigvis blive til i samarbejde mellem de forskellige aktører. Hensigten med nedenstående, er at diskutere hvorledes man på forskellig vis kan imødegå fiskernes umiddelbare tanker om mærkning af fisk.

Vi har valgt at diskutere tre allerede kendte ideer, nemlig miljømærket, kvalitets-mærket, og lokalitetsmærke. De skal ikke ses som forudsigelser om fremtiden, men skitser til forskellige udviklingsveje, som tegner sig, og de kan alle tre diskuteres i forhold til hinanden. De skal heller ikke nødvendigvis ses isoleret, man kan godt forestille sig at de forskellige ideer smelter sammen.

Grunden til, at vi alligevel har valgt at stille dem op overfor hinanden på denne måde er, at kun få af de fiskere vi har talt med, har kunnet forestille sig et samlet mærke, der indarbejder flere af de problemstillinger som de ser i fiskeriet. De interviewede fiskere har skelnet mellem f.eks. miljø og kvalitet og derfor har vi valgt at gøre det samme i fremstillingen af de tre mulige mærker, som vi ser der *kunne* være opbakning bag. Ideerne rummer dermed hver især nogle af de meldinger, vi har fået fra fiskerne og skal ses ikke som en konklusion, men som en perspektivering på vores behandling af interviewene.

Vi har ingen intention om at vurdere sandsynligheden for, at hver enkelt idé kan blive til virkelighed og heller ikke hvor mange af samtalerne, der kan siges at støtte den ene eller den andet mulighed. Vi har med udgangspunkt i samtalerne med fiskerne forsøgt at sætte fokus på potentialerne i forskellige ideer og dermed skabe grundlag for en debat i den videre vej mod et mærke til fisk.

Herunder er præsenteret tre grundlæggende idéer om hvordan et mærke kan udformes og hvilke problemer de forskellige ideer giver. Derudover nævnes nogle af de problemer som eksisterer eller skabes, ved en eventuel realisering af ideen. Fælles for dem alle er, at der er tale om frivillige ordninger, der tager hånd om skånsomhedsbetragtninger samtidig med, at der opnås en merpris for varen i kraft af mærkningen.

Miljøfokus

Ideen om at mærket fokuserer på miljø udspringer af, at forbrugerne er blevet mere bevidste om miljø og sundhedsproblemerne i forbindelse med produktion af fødevarer. Det skal signalere til forbrugerne, at denne fisk er fanget på en skånsom måde og læner sig dermed op af de miljømærker, som man allerede nu har til en lang række andre varer. Der kan sættes ind overfor et eller flere miljøproblemer i fiskerierhvervet ved at opstille kriterier, der angår måden at fiske på. Kriterierne kan for eksempel angå grejernes udformning, hvor man fisker, bådstørrelse, maskinkraft, hvilke fisk man må fange osv. Nogle kriterier angår alle fiskeriformer og andre er specifikke for hver type fiskeri.

Med de differentierede fiskerier som eksisterer i dag, forekommer mange og forskellige miljøbelastninger, og det må nødvendigvis variere fra fiskeri til fiskeri, hvilke specifikke kriterier, der skal opstilles. Kriterierne kan udformes så kun enkelte fiskerier, som allerede på nuværende tidspunkt er meget skånsomme, kan få mærket. Modsat kan kriterierne udformes, så flere fiskerier, med enkelte omstillinger, kan opnå mærket. Der kan forventes forskellige miljømæssige gevinster i forhold til om kriterierne er skrappe og dermed udelukker mange fiskerier fra mærket, eller kriterierne er mere vage hvorved flere fiskerier kan omstilles for at opnå mærkets fordele.

Eftersom holdningerne til trawl på glat sandbund varierer, er det formodentlig her en beslutning omkring konkrete kriterier skal tages omkring hvilke grejer, der kan/skal tillades. Omkring de andre typer af fiskerier, handler de interviewede fiskeres udtalelser mest om adfærden - om der røgtes hver dag og lignende. Dog er der mange, der direkte adspurgt mente, at der kunne reguleres på masker og mindstemål. Spørgsmålet er, om det er noget, der skal inddrages i et mærke, eller om det er noget, der skal arbejdes på i forbindelse med en almen regulering.

Formuleringen af kriterierne kan tage udgangspunkt i de forskellige bekymringer for miljøet som de interviewede fiskere giver udtryk for, det kunne for eksempel være ødelæggelse af bund og yngel. Dette er en positiv egenskab ved dette mærke. Af negative vil vi nævne forhold, der kan have betydning for opbakningen bag ordningen. Fiskernes egen belastning af bund og bestande er måske ikke er de mest påtrængende problemer for fiskerne selv.

Det er også kommet frem i undersøgelsen, at man heller ikke forestiller sig, at forbrugerne vil betale mere for, at der er taget hensyn til havmiljøet i produktionen. Man bør dog her inddrage hvad forbrugerne selv mener om den sag. Desuden giver en del af de interviewede fiskere udtryk for en frygt for, at kriterierne for et miljømærke vil dele fiskeriet i en skånsomt og en ikke-skånsom del. Bekymringen blandt fiskerne går på, at denne splittelse vil kunne tænkes at have negative konsekvenser for deres egen hverdag i deres forhold til andre fiskere på havnen. Omvendt kan det dog også tænkes, at en mærkningsordning netop er en vej til at slippe uden om nogle af de konflikter, der kan være mellem mindre og mere skånsomme fiskere som har svært ved at klare sig i konkurrencen med de større og ofte mere belastende fiskerier.

Med hensyn til den grafiske udformning af mærket, er der grundlæggende to muligheder. Enten skal der skabes et helt nyt koncept, et miljømærke for eksempel et skånsomhedsmærke, som præsenteret ovenfor, eller man kan udarbejde et blåt Ø-mærke for økologisk fiskeri, der til forveksling ligner det røde Ø-mærke til økologiske landbrugsvarer.

I forhold til et Ø-mærke, er det de interviewedes egne holdninger til ordet økologi, der kom frem i forbindelse med snakken om et miljømærke. Deres forståelse af økologibegrebet var primært knyttet til kontrol af krav til foder, brug af kunstgødning mv. Kort sagt økologi står for giftfri produktion og giftfri varer. Eftersom fiskerne ikke kan kontrollere fiskenes føde, kan de ikke garantere et økologisk produkt efter denne tænkemåde.

For at bruge en betegnelse som økologisk fiskeri, skal der blandt aktørerne i fiskeriet, udbredes et kendskab til de miljøbelastninger som i øjeblikket er aktuelle i fiskeriet, samt skabes en bredere forståelse af økologibegrebet end den snævre forståelse af begrebet økologisk i forbindelse med fødevarer, som er dominerende i dag. Denne proces kan til dels sættes i gang ved introduktionen af et miljømærke til fisk, men det kan være en fordel at starte diskussionen blandt fiskerne allerede inden et sådant mærke kommer på markedet, for at styrke tiltroen til, at en miljømærket fisk kan sælges. En udvidelse af økologibegrebet, og den deraf følgende fokus på miljøbelastninger fra andre erhverv end landbruget, kunne være tiltrængt, og det kunne være fordelen ved et sådant mærke. Omvendt vil mærket også i kraft af den gængse forståelse af økologi som giftfrihed kunne sætte fokus på havforureningen. kunne sætte fokus.

Kvalitetsfisk/frisk fisk

Et mærke for kvalitetsfisk, er baseret på den interesse for friskhed og kvalitet i produktion, forarbejdning og salg af fisk, som vi konstaterede hos de interviewede fiskere. Kvalitetsbegrebet er et begreb som skal defineres konkret, hvis det skal bruges i en mærkningsordning, men de emner som blev taget op i undersøgelsen, handlede i høj grad om friskhed, fiskens udseende som skulle være uden mærker, kødets fasthed og smag.

Inden for fiskeriet vil dette indebære et mærke, som er udformet med kriterier - fra hav til butik, kriterier som indebærer, at behandlingen af fisk foregår så skånsomt som muligt ved fangst, losning og videre bearbejdning. Også kriterier som angår den tid og temperaturer hvorunder fisken behandles fra den er fanget til den er i butikkerne, kan indgå.

At et kvalitetsmærke bliver taget ind under udviklingen af et mere skånsomt (= mindre miljøbelastende fiskeri) udspringer af, at der i fiskeriet kan være en sammenhæng mellem den kvalitetsfisk, og friske fisk som fiskerne og forbrugerne efterlyser, med den skånsomhed som benyttes i fangstmetoder og håndtering af fisken. En fisk fanget i bundgarn, som af de fleste interviewede fiskere betegnes som det mest skånsomme fiskeri miljømæssigt set, betegnes ofte som værende af bedre kvalitet end en fisk fanget ved visse former for trawl, hvor der tages lange slæb.

Der kan altså indimellem godt være et sammenfald mellem kvalitetsparametre og en række af de aktuelle skånsomhedsbetragtninger som efterlyses i fiskeriet. Et kvalitetsmærke vil kunne afhjælpe de bekymringer fiskerne i øjeblikket har om den fisk som ender i butikkerne i dag, som blandt de ofte betegner som dårlig. Mærket vil øge motivationen for at fortsætte leveringen af flotte og friske fisk, og samtidig forvente en økonomisk fordel. At forvente bedre priser for fisk af god kvalitet er for de fleste fiskere mere indlysende end at få en højere pris på grund af skånsomme fangstmetoder.

En konkurrence orienteret mod kvalitet på markedet, vil i bedste fald medføre, at udviklingen vil gå i retning af bådstørrelser og brug af fiskegrej, som er økonomisk fordelagtigt i forhold til en levering af fisk med en bedre kvalitet, men også skånsom i forhold til bundforhold og bestande, antallet, størrelsen og tiden for træk i trawlet, beskadigelse af fisken i grejer, tidsintervaller for røgning i- og antallet af garner osv., uden at der er konkrete kriterier til disse forhold.

Der er dog absolut ingen garanti for at ideen om at prioritere kvaliteten højest vil resultere i et mere skånsomt fiskeri, da en søpakket fisk fra en stor bomtrawler med de mest moderne køle- og forarbejdningsanlæg, kan være af bedre kvalitet end den lille garnfiskers fisk, som måske har ligget på dækket et stykke tid, før der har været tid til at rense den og køle den ned.

I forhold til gydefisk, kan forventes, at disse ikke har den smagskvalitet og standard i kødets konsistens som forventes i mærkningsordningen, hvorfor mærket derfor ikke kan belønne fangsten af gydefisk. Den største fordel ved en decideret kvalitetsmærkning er, at fiskerne imødekommer tanken om dette mærke og forventer en merpris for kvalitet (hvilket de ikke får i øjeblikket). Som før nævnt har der været en vis skepsis overfor, om etik og miljøhensyn kunne udløse den merpris som er ønskelig i dele af fiskeriet. Eftersom vi i interviewene har konstateret, at arbejdet for at sikre kvaliteten af fisken er mere accepteret blandt fiskerne, forventes ikke den samme splid ved et kvalitetsmærke som i et miljømærke. Dog skal det bemærkes, at der længe før undersøgelsen i hele branchen har været fokuseret på kvalitet, hvorimod skånsomheden ikke har været et stort diskussionsemne. Det kan have haft en indflydelse på fiskernes prioritering af de to emner i deres svar til os.

Af negative konsekvenser i en fokusering på kvalitet vil vi fremhæve, at nogle af adfærdreguleringerne, vil gøre det sværere at fange bestemte typer fisk som pighvar, hvor man ofte lader garnet stå i to døgn. Desuden går der mere energi til i køle og distributionssystemet, når der hverdag skal opsamles en lille ladning fisk fra hver havn.

Udformningen af en kvalitetsmærke kan omhandle processen fra hav til bord, og sætter fokus på en række kvalitetsaspekter for fisk. Det kan betyde, at miljøhensynet i mærket er begrænset til de områder, hvor miljø og kvalitetsparametrene er sammenfaldene. Kvalitetshensynet kan være på bekostning af miljøhensynet. Desuden kan man forvente, at selvom et kvalitetsmærke måske vil have nogle konsekvenser som vil motivere for en mere skånsom fangst, vil det ikke udvikle debatten om miljøbelastninger forårsaget af fiskerimetoder.

Omø fisk

En tredje idé kunne være at mærke fisken med lokalitet. Ideen er udsprunget af den bekymring en del fiskere har udtrykt for det hensygnende lokalmiljø. Udgangspunktet er, at det er fiskerne i et lokalmiljø som sammen udarbejder kriterier, som de ønsker at profilere sig på. I små havne vil et lokalt mærke baseret på tanken om at give produktet personlighed, være med til at skabe en mere direkte relation mellem producent og forbruger. Et lokalt mærke vil i disse tilfælde fremme sammenholdet mellem fiskerne og give dem lejlighed til at reflektere over deres arbejdsmetoder og måden at bruge den lokale ressource på. Det vil forhåbentlig også bedre det anspændte forhold mellem større og mindre både, idet man har noget at samarbejde om.

Forarbejdning og afsætningen skal først og fremmest foregå i lokalområdet, hvorfor der i nogle områder samtidig må udvikles et stærkere lokalt marked, turisme og forbrugerkendskab til fiskeriet i det konkrete område. Potentialet i lokalitetsmærket er først og fremmest, at der til produktet knyttes *den gode historie*, at kunden kan forestille sig mennesket bag produktet.

Dette lokalitetsmærke kan eventuelt kombineres med en forsøgsordning, hvor fiskerne i højere grad selv regulerer deres belastning af bestandene i området. På den måde indarbejdes de interviewede fiskeres irritation over de mange skrivebordsløsninger, der i dag gør livet besværligt for dem.

I praksis besværliggøres dette dog af, at det er de færreste fiskere, der kun fisker i deres eget lokale farvande. Fiskerne er der hvor fiskene er, og man vil derfor ikke kun holde sig til lokalområdet

(bundgarnsfiskere undtaget), ligesom det vil være svært at undgå fremmede fiskeres indflydelse på området. Undervejs har vi mødt en opgivende holdning overfor at kunne ændre den aktuelle situation, og derfor vil det kræve at der findes et lokalsamfund hvor der er noget stridslyst tilbage.

Hvis denne type mærke virkeliggøres, vurderer vi, udfra de udsagn de interviewede fiskere er kommet med, at der vil det være en meget større opmuntring til andre fiskere og lokalsamfund end en landsdækkende supermarkedsordning. Det vil give fiskerne og lokalsamfundet en myndighed og selvrespekt som tilsyneladende har været længe savnet.

Ulempen er, at køberne måske ikke findes i lokalområdet. For eksempel kan mange tons friske fjordrejer fanget ved Sjællands sydkyst ikke opnå den maksimale pris i Vordingborg og Stege, hvis det er i København og Nordsjælland, at der er stor efterspørgsel. Yderligere er der det forhold, at 95% af fisken som fanges i Danmark, afsættes til eksport, og at der skal gøres en ekstra indsats for at vække eksportmarkedets interesse for fisk fra for eksempel Omø.